

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

ФЕДЧИШИН СЕРГІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 342.95:351.88(477)

**ДИПЛОМАТИЧНА СЛУЖБА УКРАЇНИ:
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

**Науковий
консультант:**

доктор юридичних наук, професор
Матюхіна Наталія Петрівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри адміністративного права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Приймаченко Дмитро Володимирович,
Університет митної справи та фінансів,
проректор з наукової роботи;

доктор юридичних наук, професор
Лук'янець Дмитро Миколайович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри
державно-правових дисциплін;

доктор юридичних наук, професор
Проневич Олексій Станіславович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри службового
та медичного права Інституту права.

Захист відбудеться «23» квітня 2021 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.28 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 431.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «23» березня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Олена УСТИМЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В сучасних умовах розбудови України як незалежної держави, зростання її активності у міжнародних відносинах, розширення та ускладнення завдань у цій сфері важливого значення набуває розвиток дипломатичної служби України як базового інструмента реалізації державної зовнішньої політики, вдосконалення її організаційних та правових засад. Від ефективності дипломатичної служби безпосередньо залежить успіх у здійсненні зовнішньої політики України, у тому числі реалізація стратегічного курсу на набуття нею повноправного членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, захист національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав громадян України за кордоном.

Важливим кроком на шляху реформування вітчизняної дипломатичної служби стало прийняття Закону України «Про дипломатичну службу» від 07.06.2018 р., який заклав передумови для підвищення професіоналізму та ефективності дипломатичної служби. Проте і за сучасних умов існує низка проблем організації та правового регулювання дипломатичної служби України, її кадрового забезпечення, процедур вступу на дипломатичну службу, її проходження та припинення тощо. Актуальною проблемою залишається й розбудова політично нейтральної та стабільної дипломатичної служби, у якій би забезпечувався захист прав посадових осіб дипломатичної служби з урахуванням провідного зарубіжного досвіду.

Необхідною умовою успішного проведення реформи дипломатичної служби України є її наукове забезпечення. За часів незалежності України проблеми організаційно-правового забезпечення дипломатичної служби неодноразово були предметом досліджень вчених у галузі адміністративного права. Зокрема, вони аналізувались на рівні кандидатських дисертацій Т. І. Биркович «Правове регулювання дипломатичної служби в Україні» (2007 р.), О. Р. Сторожука «Організаційно-правові засади проходження дипломатичними працівниками дипломатичної служби» (2014 р.), Л. В. Заболотної «Механізм адміністративно-правового забезпечення діяльності державного службовця дипломатичної служби України» (2017 р.). До проблем організації та правового регулювання дипломатичної служби науковці зверталися й у контексті більш загальної проблематики, присвяченої державній службі. Однак чимало теоретичних проблем дипломатичної служби все ще залишаються невирішеними та недостатньо осмисленими, потребують поглибленого аналізу з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду й проблеми її організації та правового забезпечення. У свою чергу, більшість праць, присвячених дипломатичній службі, були підготовлені до прийняття нових законів України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. та «Про дипломатичну службу» від 07.06.2018 р., а отже, не завжди враховують політико-правові реалії, у яких сьогодні функціонує дипломатична служба. Наведені обставини зумовлюють актуальність комплексного дослідження проблем організації та правового забезпечення дипломатичної служби України.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці вчених у галузі філософії, теорії держави і права, адміністративного, трудового та міжнародного права, публічного управління та адміністрування. При висвітленні ідейних витоків та особливостей розвитку поглядів стосовно дипломатичної служби, її організаційно-правових засад використовувалися праці вчених різних історичних періодів: мислителів Стародавнього світу (Стародавньої Індії – Камандакі, Каутильї, Тіруваллувара та ін., Стародавнього Китаю – Конфуція, Мен-цзи, Сюнь-цзи, Хань Фей-цзи та ін., Стародавньої Греції – Аристотеля, Демосфена та ін.); мислителів Середніх віків та раннього Нового часу (Т. Аквінського, Ф. Бекона, Ф. Гвіччардіні, Т. Гоббса, Г. Гроція, А. Джентілі, Ф. Кальєра, Н. Макіавеллі та ін.); представників науки поліцейського права XIX-початку XX ст. (І. Є. Андрєєвського, А. Я. Антоновича, М. М. Белявського, М. Х. Бунге, В. Ф. Дерюжинського, А. І. Єлістратова, В. В. Івановського, І. В. Платонова, І. Т. Тарасова, М. М. Цитовича, П. М. Шейміна, Л. фон Штейна та ін.); представників УНР та Української Держави (1917-1921 рр.): В. К. Винниченка, Д. І. Дорошенка, О. О. Ейхельмана, О. Я. Шульгіна та ін.; вчених-адміністративістів радянського періоду (Ю. С. Адушкіна, В. А. Воробйова, І. І. Євтіхієва, О. Ф. Євтіхієва, М. І. Єропкина, В. А. Зоріна, В. Л. Кобалевського, Ю. М. Козлова, Б. М. Лазарева, О. Є. Луньова, В. М. Манохіна, І. М. Пахомова, С. С. Студенікіна, Ц. А. Ямпольської та ін.).

Важливою складовою науково-теоретичного підґрунтя дослідження стали праці сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі адміністративного права, зокрема В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, Г. В. Атаманчука, Д. М. Бахраха, В. М. Бевзенка, Т. І. Биркович, Ю. П. Битяка, Л. Р. Білої-Тіунової, І. В. Бойко, Б. М. Габричидзе, В. М. Гаращука, Є. В. Додіна, Л. В. Заболотної, С. Д. Дубенко, Т. Є. Кагановської, Р. А. Калюжного, І. О. Картузової, С. В. Ківалова, А. В. Кірмача, І. Б. Коліушка, Т. О. Коломонець, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, Л. М. Корнути, А. О. Коровайко, Д. М. Лук'янця, Д. В. Лученка, У. І. Ляхович, Н. П. Матюхіної, Р. С. Мельника, О. І. Миколенка, Р. В. Миронюка, В. Я. Настюка, Н. Р. Нижник, О. П. Ноздрачова, Н. С. Панової, Н. Б. Писаренко, Д. В. Приймаченка, Д. С. Припутеня, О. С. Продаєвича, О. С. Проневича, О. П. Рябченко, А. О. Селіванова, О. Ю. Синявської, С. Г. Стеценка, Ю. М. Старилова, А. А. Стародубцева, О. Р. Сторожука, В. П. Тимощука, О. В. Тодошчака, Ю. Г. Фаєр, Г. В. Фоміч, О. І. Харитонової, М. І. Цуркана, А. М. Школика, Н. В. Янюк, Х. П. Ярмачі та ін.

Окрема увага приділялась також працям науковців з публічного управління та адміністрування, у яких досліджувались проблеми реформування державної служби в Україні, особливості організації та функціонування її видів (Р. Г. Ботвінова, В. Я. Малиновського, В. М. Мартиненка, О. Ю. Оболенського, О. О. Рацюк, С. М. Серьогіна, Є. С. Чернонога та ін.). З огляду на предмет дослідження при написанні роботи використовувались також праці вчених у галузі трудового права (Н. М. Вапнярчук, О. Ю. Дрозда, М. І. Іншина, М. М. Клемпарського, А. Ю. Коротких, Ю. В. Макаренко, С. М. Прилипка, А. М. Слюсара, О. М. Ярошенка та ін.), а також міжнародного права (М. В. Буроменського, І. П. Бліщенко, О. В. Буткевич, В. А. Василенка, Ю. Г. Дьоміна, В. М. Дурденевського, Д. Б. Левіна,

І. І. Лукашука, М. М. Микієвича, А. І. Музики, В. М. Репецького, О. Ф. Сакуна, К. К. Сандровського, Т. Л. Сироїд, Г. І. Тункіна, М. О. Ушакова, І. В. Яковюка та ін.).

Обґрунтування теоретичних положень дослідження здійснювалося з урахуванням праць науковців із теорії держави і права, зокрема С. С. Алексєєва, А. М. Завального, В. Б. Ісакова, О. А. Киримової, В. В. Копейчикова, В. В. Лазарева, О. В. Малька, М. М. Марченка, М. І. Матузова, В. С. Нерсисянца, О. В. Петришина, П. М. Рабіновича, М. В. Цвіка, Г. М. Чувакової та ін.

При вивченні досвіду іноземних держав у сфері організації та правового регулювання дипломатичної служби, підходів щодо її реформування допомогли праці Г. Берріджа, У. Бланке, Ч. Джіллеспі, Т. А. Занко, Т. В. Зонової, Ж. Камбона, Г. Коппа, Н. Кралева, І. Ноймана, Г. Нікольсона, К. Рани, Е. Сатоу, О. М. Панова, В. І. Попова, Р. Фельтхема, Дж. Харра, Б. Хоккінга, Г. Холланда, В. Г. Ціватого та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого відповідно до Комплексної цільової програми «Конституційно-правові проблеми забезпечення верховенства права у функціонуванні механізму публічної влади в Україні» (державний реєстраційний номер 0111U0009666).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 26.12.2014 р.).

Мета та завдання дослідження. Мета дисертації полягає в тому, щоб на підставі досягнень юридичної науки, законодавства України та практики його застосування, вітчизняного та зарубіжного досвіду комплексно дослідити проблеми організації та правового забезпечення дипломатичної служби України, розробити й надати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про дипломатичну службу.

Відповідно до поставленої мети визначено завдання дослідження:

- висвітлити особливості становлення наукових поглядів відносно дипломатичної служби як предмету адміністративно-правового дослідження;
- охарактеризувати місце дипломатичної служби в системі державної служби в Україні, її сутність, ознаки, види та принципи;
- проаналізувати особливості нормативно-правового регулювання дипломатичної служби України;
- визначити систему органів дипломатичної служби України та охарактеризувати види її посад;
- виокремити складові правового статусу посадових осіб дипломатичної служби України;
- визначити та проаналізувати права та обов'язки посадових осіб дипломатичної служби України, їх правообмеження, особливості дисциплінарної відповідальності;
- з'ясувати сутність та підходи до розуміння вступу на дипломатичну службу України, а також її проходження та припинення;

- проаналізувати вимоги до осіб, які претендують на вступ на дипломатичну службу України, та виокремити процедури такого вступу;
- охарактеризувати конкурсну процедуру при вступі на дипломатичну службу України;
- розкрити особливості та значення дипломатичних рангів як спеціальних звань дипломатичних службовців, процедуру їх присвоєння;
- з'ясувати особливості оцінювання результатів службової діяльності посадових осіб дипломатичної служби України, його наслідки;
- охарактеризувати сутність, ознаки та процедуру ротації посадових осіб дипломатичної служби України;
- проаналізувати підстави припинення дипломатичної служби України;
- з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про дипломатичну службу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані із організацією та функціонуванням дипломатичної служби України.

Предметом дослідження є організаційно-правові засади дипломатичної служби України.

Методи дослідження. Для забезпечення наукової обґрунтованості дослідження та його результатів було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Діалектичний метод застосовано при аналізі зв'язків між розвитком наукових поглядів щодо дипломатичної служби та зміною соціальних і політико-правових умов, у яких такі погляди формувалися (підрозділ 1.1, 1.2). Логіко-семантичний метод використано при вдосконаленні понятійного апарату законодавства України про дипломатичну службу, зокрема таких понять як «дипломатична служба» та «дипломатичний службовець» (підрозділи 2.1, 3.1), а також при внесенні пропозицій щодо законодавчої редакції змісту принципів дипломатичної служби України (підрозділ 2.2). Системний метод допоміг при визначенні системи органів дипломатичної служби України та її елементів (підрозділ 2.3). Методи аналізу та синтезу застосовувались при виокремленні підходів до розуміння вступу на дипломатичну службу, її проходження та припинення (підрозділи 4.1, 5.1, 5.5), а також при характеристиці правового статусу посадових осіб дипломатичної служби та його складових (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5). Логічний прийом класифікації допоміг при виокремленні видів дипломатичної служби та її посад, видів процедур проходження дипломатичної служби (підрозділи 2.1, 2.3, 5.1). Соціологічний метод використано для аналізу ефективності застосування законодавства України про дипломатичну службу (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4, 3.4, 4.3, 5.4). Порівняльно-правовий метод застосовано під час аналізу зарубіжного досвіду з метою внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України про дипломатичну службу (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 4.3, 5.3, 5.4, 5.5). З використанням формально-юридичного методу здійснювався аналіз законодавства України та іноземних держав у сфері дипломатичної служби (підрозділи 2.4, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 4.2, 4.3, 5.2).

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, міжнародні договори та закони України, правові акти Президента України, Кабінету Міністрів

України, Міністерства закордонних справ України, Національного агентства України з питань державної служби, а також інших органів виконавчої влади, що стосуються організації та функціонування дипломатичної служби. Вивчалось також законодавство про дипломатичну службу іноземних держав (Великої Британії, Грузії, Естонії, Казахстану, Китаю, Латвії, Литви, Молдови, Німеччини, Норвегії, Словенії, США, Туркменістану, Узбекистану, Чехії та ін.).

Емпіричну базу дослідження складають статистичні показники та матеріали практичної діяльності Міністерства закордонних справ України. При підготовці висновків, пропозицій та рекомендацій враховувалися результати проведеного опитування 104 посадових осіб дипломатичної служби апарату Міністерства закордонних справ України та закордонних дипломатичних установ України (Представництва України при Європейському Союзі, Посольства України у Сполучених Штатах Америки, Посольства України у Федеративній Республіці Німеччина, Посольства України в Аргентинській Республіці, Посольства України в Китайській Народній Республіці та Монголії, Генерального консульства України в Шанхаї (Китайська Народна Республіка), Консульства України в Салоніках (Грецька Республіка). При підготовці роботи використовувалися також матеріали стажування в Юридичному управлінні Міністерства закордонних справ України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є одним із перших у вітчизняній науці адміністративного права комплексних досліджень організації та правового забезпечення дипломатичної служби України. До найбільш вагомих результатів роботи, що містять наукову новизну, варто віднести такі:

уперше:

- прослідковано еволюцію наукових поглядів відносно дипломатичної служби крізь призму становлення адміністративно-правової науки. Встановлено, що дослідження проблем дипломатичної служби на різних етапах розвитку науки адміністративного права (зокрема, камералістики, поліцейського права, адміністративного права) зумовлювалось вирішенням питання щодо включення до предмету цієї науки: по-перше, державного управління закордонними справами (зовнішнього управління); по-друге, державної служби;

- охарактеризовано дипломатичну службу України як цивільну спеціалізовану державну службу з можливістю її часткової мілітаризації на окремих напрямках діяльності. Обґрунтовано, що така особливість пов'язується із можливістю переведення на дипломатичну службу, зокрема для роботи в закордонних дипломатичних установах України, працівників інших державних органів, у тому числі сектору безпеки і оборони України;

- поряд із загальними принципами дипломатичної служби України виокремлено та охарактеризовано її спеціальні принципи, а саме: а) забезпечення національних інтересів України; б) лояльність до іноземних держав; в) ротація посадових осіб дипломатичної служби; г) єдність дипломатичної служби;

- обґрунтовано доцільність сприйняття та впровадження такого загального принципу дипломатичної служби України як політична нейтральність у його широкому сенсі. Відповідно до нього основними складовими політичної

нейтральності визначені: по-перше, вимоги до суб'єктів управління державною службою; по-друге, вимоги до посадових осіб дипломатичної служби; по-третє, вимоги до суб'єктів політичної діяльності;

– обґрунтовано доцільність формалізації «вищого корпусу дипломатичної служби» (дипломатичних посад категорії «А»), виокремлено та охарактеризовано його типи: а) адміністративний – посада Державного секретаря Міністерства закордонних справ України (наділена ознаками адміністративних посад); б) адміністративно-політичний – дипломатичні посади, призначення на які та звільнення з яких здійснює Президент України (наділені ознаками як адміністративних, так і політичних посад);

– виокремлено перелік спеціальних дисциплінарних проступків посадових осіб дипломатичної служби України та охарактеризовано їх склади;

удосконалено:

– положення щодо доцільності використання при реформуванні дипломатичної служби України концепції «системи заслуг» («merit system»), що впроваджена у дипломатичній службі США й інших іноземних держав та передбачає вирішення питань щодо прийняття на дипломатичну службу, її проходження та припинення з огляду на професійну компетентність громадян, а не політичні та інші мотиви, розбудову професійної, політично нейтральної та стабільної дипломатичної служби, у якій забезпечуються права службовців та їх захист від протиправного впливу з боку адміністрації або інших суб'єктів;

– теоретичні положення щодо підходів до розуміння дипломатичної служби, зокрема виділено такі підходи як функціональний (дипломатична служба як діяльність), організаційно-структурний (дипломатична служба як система органів дипломатичної служби та посад, на яких громадяни проходять дипломатичну службу) та інституційний (дипломатична служба як правовий субінститут);

– понятійний апарат у сфері дипломатичної служби, зокрема категорії «дипломатична служба» та «дипломатичний службовець»;

– характеристику спеціальних ознак дипломатичної служби, до яких віднесено: а) суб'єктну ознаку – реалізується посадовими особами дипломатичної служби; б) посадову ознаку – здійснюється на посадах в органах дипломатичної служби та інших державних органах, що визначені Законом України «Про дипломатичну службу»; в) цільову ознаку – спрямованість на реалізацію зовнішньої політики України;

– положення щодо видів дипломатичної служби України залежно від місця її проходження: 1) внутрішньодержавна дипломатична служба, у тому числі її централізований (в Міністерстві закордонних справ України (далі – МЗС) та представництвах МЗС на території України) та децентралізований підвиди (в інших державних органах України); 2) закордонна дипломатична служба (на посадах у закордонних дипломатичних установах України (далі – ЗДУ) під час довготермінового відрядження); 3) міжнародна дипломатична служба (на посадах секретаріатів міжнародних організацій у разі направлення посадових осіб дипломатичної служби на роботу до таких організацій за квотою України);

– пропозиції відносно доцільності доповнення загальних принципів дипломатичної служби України такими принципами як релігійна нейтральність та забезпечення захисту права на державну службу;

– наукові підходи до розуміння правового статусу посадових осіб дипломатичної служби, який запропоновано сприймати у вузькому і широкому сенсах;

– характеристику прав та обов'язків посадових осіб дипломатичної служби України, а також їх правообмежень (щодо політичної нейтральності, щодо релігійної нейтральності, щодо запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням та ін.). Обґрунтовано, що у контексті правообмеження посадових осіб дипломатичної служби щодо отримання подарунків слід розмежовувати «отримання подарунку, пов'язане із корупцією» та «протокольне отримання подарунку»;

– характеристику сутності вступу на дипломатичну службу, її проходження та припинення у поєднанні фактичного (з позиції юридичних фактів) і процедурного аспектів (з позиції службових процедур). Встановлено, що: а) у фактичному аспекті вступ на дипломатичну службу та її припинення є фактичними складами (відповідно правоустановлюючим та правоприпиняючим), а проходження дипломатичної служби – юридичним станом; б) у процедурному аспекті: вступ та проходження дипломатичної служби є сукупністю низки різного характеру службових процедур, а припинення дипломатичної служби – однією такою процедурою;

– положення щодо сутності ротації посадових осіб дипломатичної служби України, а також її особливостей, які пов'язуються зі специфічним способом ротаційного заміщення посад (охоплює як переведення, так і довготермінове відрядження), плановим, відомчим та обов'язковим характером ротації, складністю процедури її реалізації;

дістали подальшого розвитку:

– положення щодо комплексного характеру нормативно-правового регулювання дипломатичної служби України, яке здійснюється нормами не лише адміністративного, а й конституційного, міжнародного, трудового та деяких інших галузей права;

– пропозиції щодо вдосконалення законодавства в частині регулювання процедур вступу на дипломатичну службу України, зокрема до них запропоновано віднести «безпекову» перевірку – процедуру встановлення відповідності претендента такій спеціальній вимозі як «відсутність обставин, що можуть перешкоджати виконанню посадових обов'язків під час роботи в системі органів дипломатичної служби» (п. 5 ч. 3 ст. 13 Закону України «Про дипломатичну службу»);

– характеристика видів конкурсів у дипломатичній службі України, зокрема: а) внутрішнього конкурсу (серед посадових осіб дипломатичної служби; у порядку ротації, що визначається МЗС); б) зовнішнього конкурсу (з-поміж усіх бажаючих громадян України; у порядку, передбаченому законодавством України про державну службу);

– наукові підходи стосовно виокремлення стадій конкурсної процедури при вступі на дипломатичну службу України, до основних з яких віднесено підготовчу, центральну (оцінювально-рейтингову) та підсумкову (дискреційно-визначальну) стадії;

– обґрунтування необхідності чіткого врегулювання процедури присвоєння та позбавлення дипломатичних рангів шляхом: по-перше, наділення Президента України правом визначати таку процедуру; по-друге, доповнення відповідною процедурною частиною Указу Президента України «Про Перелік дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів» від 21.12.2018 р., змінивши його назву на таку – «Про Порядок присвоєння та позбавлення дипломатичних рангів, а також перелік дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів»;

– положення стосовно необхідності розвитку ротації посадових осіб дипломатичної служби, зокрема шляхом: а) закріплення в Законі України «Про дипломатичну службу» поділу посад дипломатичної служби на неротаційні (категорія «А») та ротаційні (категорії «Б» та «В»); б) включення до переліку ротаційних не лише посад в органах дипломатичної служби, а й в інших державних органах, на яких громадяни проходять дипломатичну службу;

– пропозиції щодо вдосконалення оцінювання результатів службової діяльності посадових осіб дипломатичної служби України шляхом: а) поєднання єдиноначалля та колегіальності в оцінюванні; б) перегляду юридичних наслідків оцінок, які виставляються;

– характеристика підстав припинення дипломатичної служби України та пропозиції щодо вдосконалення їх законодавчого регулювання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані:

– у науково-дослідній діяльності: для подальшої розробки проблем дипломатичної служби України, а також при дослідженні дотичних питань теорії адміністративного права та публічного адміністрування;

– у правотворчості: при внесенні змін і доповнень до законів України «Про державну службу» та «Про дипломатичну службу», а також при розробці та вдосконаленні підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері дипломатичної служби України;

– у правозастосовній діяльності: при використанні висновків, пропозицій та рекомендацій у діяльності органів дипломатичної служби України;

– у навчальному процесі: при підготовці підручників та навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів з навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Публічна служба», «Протидія корупції у публічній службі», а також у процесі їх викладання.

Наукові результати дисертації впровадженні в практичну діяльність Міністерства закордонних справ України (акт впровадження від 19.07.2019 р.), а також у навчальний процес Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (акт впровадження від 02.02.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Висновки, рекомендації та пропозиції, сформульовані у роботі, підготовлені здобувачем самостійно на підставі особистих досліджень. У співавторстві опубліковані: статті у зарубіжних виданнях (1. Fedchyshyn S., Berchenko H. Constituent Power: The Theory and Practice of Its Implementation in Ukraine. *Russian Law Journal*. 2018. Vol. VI, Issue 4. P. 37–61 (проаналізовано практику адміністративних судів щодо вирішення спорів відносно звільнення публічних службовців, обсяг – 0,5 друк. арк.) та 2. Федчишин С. А., Андрєєва А. П. Право державних службовців на членство у політичних партіях та його обмеження відповідно до практики Європейського суду з прав людини. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. Vol. 3. P. 169–174 (проаналізовано правові позиції ЄСПЛ у контексті права державних службовців на членство у політичних партіях, обсяг – 0,6 друк. арк.); розділ монографії (Fedchyshyn S., Matyukhina N. Legal Regulation of Political Impartiality of the Civil Service in Ukraine. The institutionalisation of public relations in the fight against corruption: the experience of countries of Eastern and Western legal traditions (universal theoretical framework for relevant anti-corruption law of Ukraine): collective monograph. Volume 2. Tallinn: Baltija Publishing, 2019. P. 25–45 (підготовлено п. 2 та п. 3, у яких досліджено зміст принципу політичної неупередженості державної служби, підходи до його розуміння, вимоги щодо політичної неупередженості державних службовців, обсяг – 0,8 друк. арк.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, обговорено на засіданнях кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основні положення роботи оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, конгресах та форумах: «Актуальні проблеми зовнішньої політики України (м. Чернівці, 7 грудня 2012 р.); «Публічне управління: виклики ХХІ століття» (м. Харків, 21–22 березня 2013 р.); «Модернізація системи державного управління: теорія та практика» (м. Львів, 5 квітня 2013 р.); «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, 26 квітня 2013 р.); «Правова доктрина – основа формування правової системи держави» (м. Харків, 20–21 листопада 2013 р.); «Адміністративне право та процес України: пріоритетні напрямки розвитку в умовах демократизації» (м. Запоріжжя, 27–28 лютого 2014 р.); «Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право» (м. Львів, 4 квітня 2014 р.); «Модернізація системи державного управління: теорія та практика» (м. Львів, 11 квітня 2014 р.); «Взаємодія державних органів і громадськості у запобіганні та протидії корупції» (м. Харків, 24 квітня 2014 р.); «Правове життя сучасної України (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.); «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Суми, 17–18 травня 2014 р.); «Сучасна адміністративно-правова доктрина захисту прав людини» (м. Харків, 17–18 квітня 2015 р.); «Актуальні проблеми адміністративного права та адміністративного процесу в Україні» (м. Дніпропетровськ, 29 травня 2015 р.); «Стан та перспективи розвитку адміністративного права та процесу» (м. Одеса, 09–10 жовтня 2015 р.); «O noua perspectiva a proceselor de integrare Europeana a

Moldovei si Ucrainei: aspectul juridic» (м. Кишинів, 25–26 березня 2016 р.); «Актуальні питання реалізації нового Закону України «Про державну службу» (м. Запоріжжя, 21 квітня 2016 р.); «Europska tradicia v medzinarodnom prave: uplatnovanie ludskych prav» (м. Братислава, 6–7 травня 2016 р.); «Адміністративне право сучасного етапу державотворення: стан та перспективи розвитку» (м. Харків, 21 травня 2016 р.); «Історія вітчизняного та європейського адміністративного права і процесу (м. Київ, 6 жовтня 2016 р.; м. Львів, 11 листопада 2016 р.); «Публічне адміністрування в умовах змін та перетворень: проблеми організації та правового забезпечення» (м. Харків, 18–19 травня 2017 р.); «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); «Публічна служба і адміністративне судочинство: здобутки і виклики» (м. Київ, 05–06 липня 2018 р.); «Державотворчі процеси в Україні та зарубіжних країнах: історичний аспект» (м. Харків, 27 березня 2019 р.); «Актуальні проблеми адміністративно-правової науки» (м. Харків, 26 вересня 2019 р.); «Запорізькі правові читання» (м. Запоріжжя, 19–20 травня 2020 р.).

Публікації. Основні положення, висновки і пропозиції дисертації викладено у одній одноособовій монографії, двох розділах у колективних монографіях, двадцяти одній науковій статті у фахових виданнях (шість з них – у зарубіжних періодичних виданнях), тезах двадцяти п'яти доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, конгресах та форумах.

Структура та обсяг дисертації зумовлені предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, які містять 19 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 511 сторінок, з яких основний текст – 398 сторінок, список використаних джерел (793 посилання) – 71 сторінка, додатки – 21 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, вказано на її зв'язок з науковими планами, програмами та темами, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, відомості про апробацію результатів дисертації, її структуру та обсяг.

Розділ 1 «Дипломатична служба як предмет адміністративно-правового дослідження» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Ідейні витоки вчення про дипломатичну службу та проблеми дипломатичної служби у адміністративно-правових дослідженнях у період до незалежності України»* підкреслено, що ідейні витоки вчення про дипломатичну службу знаходяться у державах Стародавнього світу (Греції, Єгипті, Індії, Китаї та ін.), мислителі яких сприймали посольську справу як окремий напрям державної діяльності, вносили рекомендації щодо її організації. Наука камералістика (XVII–XVIII ст.), будучи значною мірою наукою про фінанси, економіку та управління, не стала спеціальною галуззю розвитку знань про дипломатичну службу. Натомість у цей час погляди відносно дипломатичної служби істотно еволюціонували,

переважно завдячуючи працям міжнародно-правової проблематики: від сприйняття посольської місії як тимчасової справи осіб, лише на певний час відірваних від основних занять, в бік осмислення дипломатичної служби як виду державної служби, котра має власні правила, здійснюється на постійній основі спеціально підготовленими особами та носить оплачуваний характер.

У науці поліцейського права XIX-початку XX ст. сформувалися дві методологічні позиції, за яких проблеми дипломатичної служби практично залишилися поза увагою вчених-поліцейстів, – предмет цієї науки: по-перше, обмежується поліцейською діяльністю (внутрішнім управлінням); по-друге, не охоплює інститут державної служби. Не ставши предметом спеціальної уваги у науці поліцейського права, проблеми дипломатичної служби аналізувалися у працях з державного права XIX-початку XX ст. Тогочасні вчені з державного права відносили дипломатичну службу до цивільної служби у міністерстві закордонних справ, досліджували теорію цивільної служби, особливості її проходження тощо.

Радянський період в аспекті дослідження дипломатичної служби не був однорідним. На його початку набула поширення ідея ототожнення статусу державного службовця та робітника, спостерігались «трудовізація» державної служби та дослідження її як складової трудового права. Із середини XX ст. поступово утвердилась позиція, що складовими предмета адміністративного права є: по-перше, державне управління закордонними справами; по-друге, державна служба. У зв'язку з цим відбулося пожвавлення інтересу вчених-адміністративістів до організаційно-правових проблем дипломатичної служби. Особливістю зазначеного періоду дослідження дипломатичної служби була ідея доцільності її політизації.

У підрозділі 1.2 «Стан дослідження дипломатичної служби у адміністративно-правовій науці незалежної України» проаналізовано стан розробки проблем дипломатичної служби у науці адміністративного права незалежної України та охарактеризовано основні напрями досліджень у відповідній сфері.

Наголошено, що порівняно з попередніми періодами адміністративно-правові дослідження проблем дипломатичної служби під час незалежності України істотно активізувались. З однієї сторони, цьому сприяли широке міжнародне визнання та активні зовнішньополітичні зносини незалежної України, розбудова її дипломатичного апарату та розвиток законодавства у цій сфері (зокрема, прийняття Указу Президента України «Про Положення про дипломатичну службу в Україні» від 16.07.1993 р. та згодом – першого Закону України «Про дипломатичну службу» від 20.09.2001 р.). З іншої сторони, активізація адміністративно-правових досліджень дипломатичної служби пов'язується із розвитком наукових положень відносно включення до предмету адміністративного права України відносин у сфері державного управління закордонними справами та державної служби.

В адміністративно-правовій науці проблеми організації та правового забезпечення дипломатичної служби спеціально досліджувались переважно на рівні кандидатських дисертацій (Т. І. Биркович, Л. В. Заболотної, О. Р. Сторожука та ін.). Предметом наукового аналізу охоплювались проблеми теорії дипломатичної служби, система та правовий статус органів дипломатичної служби, складові правового статусу працівників дипломатичної служби, питання адміністративно-

правового забезпечення їх діяльності, рідше – проходження дипломатичної служби тощо. Натомість практично поза предметом спеціальних адміністративно-правових досліджень залишились проблеми вступу на дипломатичну службу та її припинення.

Вчені-адміністративісти звертались до питань дипломатичної служби також у контексті досліджень проблем державної служби. Поряд з іншим у таких загальних працях аналізувалися й окремі питання, пов'язані із визначенням місця дипломатичної служби в системі державної служби в Україні, специфікою правового статусу працівників дипломатичної служби та ін. Прикметно, що фокус сучасних вітчизняних дослідників зміщується у бік обґрунтування необхідності розбудови політично нейтральних державної та дипломатичної служби України відповідно до європейських стандартів та зразків інших провідних іноземних держав.

Проте більшість наукових праць, присвячених дипломатичній службі, були підготовлені до прийняття нових законів України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. та «Про дипломатичну службу» від 07.06.2018 р. Відзначено, що попри увагу до окремих питань дипломатичної служби у адміністративно-правовій науці незалежної України відсутні комплексні дослідження проблем організації та правового забезпечення дипломатичної служби України, які б враховували сучасні політико-правові реалії, вітчизняний та зарубіжний досвід у відповідній сфері.

На підставі вітчизняних та зарубіжних наукових праць, аналізу зарубіжного досвіду зроблено висновок про доцільність реформування дипломатичної служби України та її організаційно-правових засад з урахуванням концепції «системи заслуг» («merit system»), яка впроваджена у дипломатичній службі США та інших іноземних держав. Відзначається сучасна тенденція у зарубіжній науковій думці до широкого сприйняття концепції «системи заслуг» – як такої, що передбачає вирішення питань не лише відносно прийняття на дипломатичну службу, а й щодо її проходження та припинення з огляду на професійну компетентність громадян, а не політичні та інші мотиви; спрямовується на розбудову професійної, політично нейтральної та стабільної дипломатичної служби, у якій забезпечуються права службовців та їх захист від протиправного впливу з боку адміністрації й інших осіб.

Розділ 2 «Теоретико-правова характеристика дипломатичної служби України» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Сутність, ознаки та види дипломатичної служби України» визначені підходи до розуміння дипломатичної служби, зокрема: функціональний (дипломатична служба як діяльність); організаційно-структурний (як система органів дипломатичної служби та посад, на яких особи проходять дипломатичну службу); інституційний (дипломатична служба як правовий субінститут).

З-поміж ознак дипломатичної служби виокремлені: 1) загальні – властиві державній (у тому числі дипломатичній) службі; 2) спеціальні – притаманні саме дипломатичній службі. До останніх віднесено такі: а) суб'єктна ознака – ця служба реалізується посадовими особами дипломатичної служби; б) посадова ознака – здійснюється на посадах в органах дипломатичної служби та інших державних органах, їх апараті (секретаріаті), що визначені законом; в) цільова ознака – спрямованість дипломатичної служби на реалізацію зовнішньої політики України. Відзначені недоліки законодавчого визначення поняття «дипломатична служба»

(ч. 1 ст. 1 Закону України «Про дипломатичну службу»). При визначенні поняття «дипломатична служба» у Законі України «Про дипломатичну службу» запропоновано використовувати функціональний підхід, відзначати родову належність дипломатичної служби до державної служби та її видові відмінності.

Характеризуючи місце дипломатичної служби в системі державної служби в Україні, дипломатичну службу віднесено до цивільної спеціалізованої державної служби. При цьому як особливість дипломатичної служби відзначено можливість її часткової мілітаризації на певних напрямках діяльності. Така особливість пов'язується із можливістю переведення на дипломатичну службу і довготермінового відрядження для роботи в ЗДУ працівників інших державних органів, у тому числі тих, що представляють сектор безпеки і оборони України.

Зазначено, що дипломатичну службу можна поділяти на види за: а) напрямом діяльності (консульська, протокольна, політико-дипломатична, військово-дипломатична служба та ін.); б) місцем проходження служби (внутрішньодержавна дипломатична служба, у тому числі її централізований та децентралізований підвиди; закордонна дипломатична служба; міжнародна дипломатична служба).

Підрозділ 2.2 «Принципи дипломатичної служби України» присвячений визначенню видів таких принципів та їх характеристиці. З огляду на особливості дипломатичної служби та існуючі її зв'язки з державною службою виокремлюються загальні та спеціальні принципи дипломатичної служби. До загальних віднесені принципи державної служби, що передбачені Законом України «Про державну службу». В той же час, з урахуванням напрацювань вітчизняних науковців та зарубіжного досвіду принцип політичної неупередженості запропоновано сприймати у його широкому сенсі – як такий, що включає вимоги не лише до державних службовців, у тому числі посадових осіб дипломатичної служби, а й до інших суб'єктів (суб'єктів управління державною службою; осіб, які займають політичні посади, та ін.). При цьому наголошено на доцільності використання терміну «політична нейтральність» (при позначенні як принципу, так і відповідних вимог). Крім того, перелік загальних принципів дипломатичної служби запропоновано доповнити такими принципами як релігійна нейтральність та забезпечення захисту права на державну службу.

Спеціальними розглядаються ті принципи, котрі властиві саме дипломатичній службі та визначаються Законом України «Про дипломатичну службу». На підставі аналізу чинної редакції законів України «Про державну службу» та «Про дипломатичну службу» підкреслено, що лише формальний погляд, а не змістовний аналіз закріплених ними принципів дозволяє охарактеризувати останні як такі, що взаємодоповнюються. Підкреслюється, що за чинного регулювання має місце дублювання низки принципів у двох законах та термінологічна неузгодженість у їх позначенні. Крім того, Закон України «Про дипломатичну службу», на відміну від Закону України «Про державну службу», не містить нормативного визначення змісту принципів, що перешкоджає ефективному застосуванню у сукупності положень цих законів.

З метою вдосконалення спеціальних принципів дипломатичної служби у ч. 1 ст. 4 Закону України «Про дипломатичну службу» запропоновано закріпити такий їх

перелік та визначення: 1) забезпечення національних інтересів України – спрямованість дій посадових осіб дипломатичної служби на реалізацію національних інтересів України та їх захист від реальних та потенційних загроз; 2) лояльність до іноземних держав – повага посадових осіб дипломатичної служби до суверенітету іноземних держав, а також невтручання ними у внутрішні справи іноземних держав; 3) ротація посадових осіб дипломатичної служби – планове заміщення посадовими особами дипломатичної служби посад дипломатичної служби в органах дипломатичної служби та інших органах, у яких відповідно до цього Закону посадові особи дипломатичної служби можуть проходити дипломатичну службу; 4) єдність дипломатичної служби – поєднання посад дипломатичної служби в систему, формування та ведення Реєстру посад дипломатичної служби.

У підрозділі 2.3 *«Система органів та посади дипломатичної служби України»* визначено систему органів дипломатичної служби, охарактеризовані їх види та завдання. Підкреслено, що органи дипломатичної служби України є основним, проте не єдиним місцем проходження дипломатичної служби, – посадові особи можуть бути переведені для проходження дипломатичної служби на посади в інших державних органах та їх структурних підрозділах (Офісу Президента України, Апарату Верховної Ради України, Секретаріату Кабінету Міністрів України та ін.).

Відзначено, що доцільність запровадження новим Законом *«Про дипломатичну службу»* такого органу дипломатичної служби як *«Посольство України з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві»* є дискусійною.

В органах дипломатичної служби утворюються такі посади: політичні; патронатні; адміністративні – посади дипломатичної служби; посади працівників, які виконують функції з обслуговування. Посади дипломатичної служби поділяються на види залежно від функцій, які реалізуються (дипломатичні та адміністративні посади), категорій посад (категорії «А», «Б», «В») та ін. Обґрунтовано доцільність формалізації *«вищого корпусу дипломатичної служби»* (дипломатичних посад категорії «А»). Виокремлено та охарактеризовано його типи: а) адміністративний – посада Державного секретаря МЗС (наділена ознаками адміністративних посад); б) адміністративно-політичний – дипломатичні посади, призначення на які та звільнення з яких здійснює Президент України: Надзвичайний і Повноважний Посол України, Надзвичайний і Повноважний Посол України з резиденцією в Києві, Постійний представник України при міжнародній організації, Представник України при міжнародній організації, Глава Місії України при міжнародній організації (мають риси як адміністративних, так і політичних посад).

У підрозділі 2.4 *«Нормативно-правове регулювання дипломатичної служби України»* виділено та проаналізовано нормативно-правові акти, що визначають особливості організації та функціонування дипломатичної служби (Конституцію України, міжнародні договори України, закони *«Про дипломатичну службу»*, *«Про державну службу»* та інші закони України, Кодекс законів про працю України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, МЗС та інших державних органів).

Обґрунтовано комплексний характер нормативно-правового регулювання дипломатичної служби України, яке здійснюється нормами не лише адміністративного, а й конституційного, міжнародного, трудового та деяких інших

галузей права. Конституційні норми закладають фундамент для законодавчого регулювання відносин у сфері дипломатичної служби. Низка питань дипломатичної служби в силу сфери її функціонування та іншої специфіки регулюються нормами міжнародного права, насамперед Віденською конвенцією про дипломатичні зносини від 18.04.1961 р., Віденською конвенцією про консульські зносини від 24.04.1963 р. та Віденською конвенцією про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру від 14.03.1975 р. (визначають привілеї та імунітети персоналу закордонних дипломатичних установ, міжнародно-правові питання зайняття посад в закордонних дипломатичних установах, звільнення з них та ін.).

Підкреслюється, що основу правового субінституту дипломатичної служби становлять саме адміністративно-правові норми. Вони врегульовують поняття та принципи дипломатичної служби, категорії посад дипломатичної служби, види посадових осіб дипломатичної служби, їх правовий статус (права, обов'язки, дисциплінарну відповідальність та ін.), питання вступу на дипломатичну службу (вимоги до претендентів на вступ на дипломатичну службу та процедури вступу на дипломатичну службу), питання проходження дипломатичної служби (дипломатичні ранги, їх присвоєння та позбавлення, переведення посадових осіб дипломатичної служби, ротацію в органах дипломатичної служби та довготермінове відрядження, підвищення рівня професійної компетентності посадових осіб дипломатичної служби, оцінювання результатів їх службової діяльності; перебування у розпорядженні МЗС тощо), припинення дипломатичної служби та ін.

Значення норм трудового права полягає в тому, що вони поширюють дію на дипломатичну службу: по-перше, у частині відносин, що не врегульовані законодавством про дипломатичну та державну службу; по-друге, у разі відсилання до них нормами спеціального законодавства. Відзначено тенденцію до зменшення ролі трудового права у регулюванні відносин у сфері дипломатичної служби України.

Розділ 3 «Правовий статус посадових осіб дипломатичної служби України» складається із п'яти підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Посадові особи дипломатичної служби України: ознаки, види, складові правового статусу»* доведено, що в основу поняття «посадові особи дипломатичної служби», яке закріплене в Законі України «Про дипломатичну службу», покладено розширювальний підхід до розуміння «посадових осіб», що не є обґрунтованим. Підкреслено, що для позначення службового дипломатичного персоналу допустимо використовувати поняття «працівники дипломатичної служби», котре, по-перше, має охоплювати дипломатичних та адміністративних службовців, по-друге, не може включати працівників, які виконують функції з обслуговування. Охарактеризовано ознаки дипломатичних та адміністративних службовців.

Правовий статус посадових осіб дипломатичної служби запропоновано розглядати у широкому та вузькому сенсах. У вузькому розумінні ним є сукупність прав та обов'язків посадових осіб дипломатичної служби, які встановлені Конституцією України, міжнародними договорами, законами, підзаконними актами України та гарантовані державою (а щодо посадових осіб дипломатичної служби в ЗДУ у певній частині ще й іноземною державою їх перебування). У широкому

розумінні правовий статус посадових осіб дипломатичної служби поряд із правами та обов'язками включає також: а) правообмеження та відповідальність, які регулюються Конституцією України, міжнародними договорами, законами, підзаконними актами України та гарантуються державою; б) привілеї та імунітети, які передбачені міжнародними договорами та гарантовані іноземною державою перебування (відносно посадових осіб дипломатичної служби в ЗДУ). Виокремлено види правового статусу посадових осіб дипломатичної служби (загальний, галузевий та індивідуальний).

Підрозділ 3.2 «Права та обов'язки посадових осіб дипломатичної служби України» присвячений визначенню видів прав і обов'язків посадових осіб дипломатичної служби та їх характеристики. Обґрунтовано доцільність сприйняття «участі у ротації» не як умови проходження дипломатичної служби, а як спеціального обов'язку її посадових осіб. На підставі дослідження запропоновано у ст. 11 Закону України «Про дипломатичну службу» закріпити такі спеціальні обов'язки посадових осіб дипломатичної служби: 1) брати участь у ротації у порядку та на умовах, визначених законодавством; 2) під час проходження дипломатичної служби в ЗДУ поважати закони, правила і традиції держави перебування, не втручатись у її внутрішні справи, гідно представляти Україну; 3) під час проходження дипломатичної служби в ЗДУ забезпечити повагу членами сім'ї, які перебувають разом з ними у державі перебування, законів, правил і традицій держави перебування, гідну поведінку у державі перебування.

З урахуванням провідного зарубіжного досвіду відзначено, що за сучасних умов доцільною є постановка проблеми щодо утворення Комісії з питань захисту права на дипломатичну службу. Колегіальний розгляд такою Комісією скарг посадових осіб дипломатичної служби міг би стати додатковою гарантією захисту прав відповідних посадових осіб.

У *підрозділі 3.3 «Правообмеження посадових осіб дипломатичної служби України»* визначено правову природу правообмежень як складової правового статусу посадових осіб дипломатичної служби. Підкреслено, що в їх основі лежать негативні обов'язки. З-поміж видів правообмежень посадових осіб дипломатичної служби виокремлено: 1) ті, які становлять зміст вимог щодо політичної нейтральності; 2) ті, які становлять зміст вимог щодо релігійної нейтральності; 3) спрямовані на запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням та ін.

Враховуючи, що подарунки є складовою дипломатичного протоколу у сучасних міждержавних відносинах, аргументовано доцільність розмежування: а) «отримання подарунку, пов'язаного із корупцією» – діяння посадової особи дипломатичної служби, що є адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією (вчиняється у зв'язку зі здійсненням діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави; спрямовується на порушення встановлених законом антикорупційних правил); б) «протокольного отримання подарунку» – має такі характеристики: пов'язане із здійсненням посадовою особою дипломатичної служби діяльності із виконання функцій держави; дарування іноземною державою (її посадовими особами) подарунку, а слідом і його отримання відбувається згідно встановленої протокольної практики іноземної держави (не має розглядатись як правопорушення).

Підрозділ 3.4 «Вимоги щодо політичної неупередженості посадових осіб дипломатичної служби України» присвячений аналізу таких вимог як виду правообмежень посадових осіб дипломатичної служби.

Виокремлено та охарактеризовано вимоги щодо політичної неупередженості посадових осіб дипломатичної служби України: щодо політичної лояльності, щодо демонстрації політичного ставлення, щодо партійної належності, щодо суміщення з депутатським мандатом, щодо використання службового становища, щодо участі у виборах. Обґрунтовано, що на сучасному етапі розвитку дипломатичної служби України слід запровадити заборону бути членами політичних партій для всіх її посадових осіб.

Підкреслено, що вимоги щодо політичної неупередженості посадових осіб дипломатичної служби України доцільно розглядати не ізольовано (виключно як складову їх правового статусу), а у взаємозв'язку із принципом політичної неупередженості.

У підрозділі 3.5 *«Дисциплінарна відповідальність посадових осіб дипломатичної служби України»* особливу увагу приділено дисциплінарним проступкам посадових осіб дипломатичної служби, які поділяються на: а) загальні – проступки державних службовців (у тому числі посадових осіб дипломатичної служби); б) спеціальні – проступки лише посадових осіб дипломатичної служби.

Як недолік відзначено відсутність чіткого врегулювання у Законі України «Про дипломатичну службу» спеціальних дисциплінарних проступків посадових осіб дипломатичної служби. Проведений аналіз дозволив виокремити перелік таких спеціальних дисциплінарних проступків, котрі запропоновано закріпити у Законі України «Про дипломатичну службу», а саме: 1) відмова посадової особи дипломатичної служби від пропозиції про участь у ротації без поважних причин або від третьої поспіль пропозиції про участь у ротації за наявності поважних причин, а також відмова без поважних причин у встановлені строки виїхати до держави перебування у разі її направлення у довготермінове відрядження або повернутись в Україну у разі її відкликання із довготермінового відрядження; 2) одноразове грубе порушення посадовою особою дипломатичної служби посадових обов'язків, що завдало шкоди іміджу України за кордоном або розвитку відносин з відповідною державою чи міжнародною організацією; 3) вчинення членом сім'ї посадової особи дипломатичної служби, який перебуває разом із нею у державі перебування, дій, які завдали шкоди іміджу України за кордоном або розвитку відносин з відповідною державою чи міжнародною організацією. Охарактеризовано елементи складів таких дисциплінарних проступків (об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони, суб'єкт).

Розділ 4 «Вступ на дипломатичну службу України» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 *«Вступ на дипломатичну службу: сутність та процедури»* виокремлені аспекти розуміння вступу на дипломатичну службу: 1) фактичний аспект – як фактичний склад (сукупність позитивних та негативних юридичних фактів), котрий, по-перше, є правоутворюючим – стає підставою виникнення правовідносин щодо проходження дипломатичної служби; по-друге, побудований за принципом поєднання незалежного та послідовного накопичення юридичних

фактів; 2) процедурний аспект – як сукупність процедур, що реалізуються у послідовному порядку на шляху набуття громадянином України правового статусу посадової особи дипломатичної служби (конкурс на зайняття посад дипломатичної служби; проведення спеціальної перевірки і так званої «безпекової» перевірки у випадках, визначених законодавством; призначення на посаду дипломатичної служби; складення Присяги державного службовця).

До процедур вступу на дипломатичну службу запропоновано віднести так звану «безпекову» перевірку. Вона має спрямовуватись на встановлення відповідності претендента такій спеціальній вимозі як «відсутність обставин, що можуть перешкоджати виконанню посадових обов'язків під час роботи в системі органів дипломатичної служби» (п. 5 ч. 3 ст. 13 Закону України «Про дипломатичну службу»).

Визначено основні ознаки процедур вступу на дипломатичну службу: їх обов'язковим учасником є громадянин України, який бажає вступити на дипломатичну службу; між таким громадянином України та іншими учасниками процедур відсутня підпорядкованість; реалізуються у послідовному порядку; спрямовуються на набуття громадянином України правового статусу посадової особи дипломатичної служби; врегульовані адміністративно-правовими нормами.

У підрозділі 4.2 «Вимоги до осіб, які претендують на вступ на дипломатичну службу України» визначено та охарактеризовано такі їх групи: 1) службові – вимоги до особи, яка має намір реалізувати право на державну службу; висуваються безвідносно посади, яку бажає зайняти особа, а дотримання їх сукупності уможливорює вступ на державну (у тому числі дипломатичну) службу (ст. 19 Закону України «Про державну службу»); 2) посадові – вимоги, що висуваються залежно від посади, на зайняття якої претендує особа: а) загальні – встановлюються до претендентів на зайняття посад державної (у тому числі дипломатичної) служби та передбачаються Законом України «Про державну службу» (ст. 20); б) спеціальні – встановлюються лише до претендентів на зайняття посад дипломатичної служби, зумовлені специфікою дипломатичної служби та передбачаються Законом України «Про дипломатичну службу» (ч. 3 ст. 13).

Недоліком є відсутність належної підзаконної деталізації окремих спеціальних вимог, що встановлені Законом України «Про дипломатичну службу». Зокрема, це стосується такої вимоги як «відсутність обставин, що можуть перешкоджати виконанню посадових обов'язків під час роботи в системі органів дипломатичної служби» (п. 5 ч. 3 ст. 13 Закону України «Про дипломатичну службу»). У зв'язку з цим запропоновано, по-перше, ретельно опрацювати питання щодо того, які саме обставини варто вважати такими, що можуть перешкоджати виконанню посадових обов'язків в органах дипломатичної служби; по-друге, нормативно врегулювати перелік відповідних обставин (як і порядок встановлення їх відсутності).

У підрозділі 4.3 «Конкурсна процедура при вступі на дипломатичну службу України» підкреслено, що призначення за результатами конкурсу є основним, проте не єдиним шляхом вступу на дипломатичну службу України. При вступі на зайняття посад дипломатичної служби передбачено: 1) призначення за результатами конкурсу – на зайняття дипломатичної посади Державного секретаря МЗС (категорія «А») та

посад дипломатичної служби категорій «Б» та «В»; 2) позаконкурсне призначення – на зайняття дипломатичних посад категорії «А», призначення на які здійснює Президент України (посади Надзвичайного і Повноважного Посла України, Надзвичайного і Повноважного Посла України з резиденцією в Києві, Постійного представника України при міжнародній організації, Представника України при міжнародній організації, Глави Місії України при міжнародній організації).

У свою чергу, звертається увага на доцільність розмежування видів конкурсів на зайняття посад дипломатичної служби України, як-от: а) внутрішній конкурс (серед посадових осіб дипломатичної служби; у порядку ротації, що визначається МЗС); б) зовнішній конкурс (з-поміж усіх бажаючих громадян України; у порядку, передбаченому законодавством про державну службу). При цьому вступ на дипломатичну службу громадян України пов'язується саме із зовнішнім конкурсом.

Визначені та проаналізовані стадії зовнішнього конкурсу на зайняття посад дипломатичної служби категорій «Б» та «В», а саме: 1) підготовча стадія (прийняття рішення про оголошення конкурсу; оприлюднення оголошення про проведення конкурсу; прийняття та розгляд інформації від осіб, які бажають взяти участь у конкурсі); 2) центральна або оцінювально-рейтингова стадія (проведення тестування та визначення його результатів; визначення рівня володіння іноземною мовою; розв'язання ситуаційних завдань та визначення їх результатів – у випадках, передбачених законодавством; проведення співбесіди та визначення її результатів; складення загального рейтингу кандидатів); 3) підсумкова або дискреційно-визначальна стадія (визначення Державним секретарем МЗС переможця (переможців) конкурсу; оприлюднення результатів конкурсу); 4) стадія оскарження.

Відзначено необхідність вдосконалення організації та правового забезпечення зовнішнього конкурсу, зокрема: більш чітке його відмежування від внутрішніх конкурсів; забезпечення диференційованого його підзаконного регулювання з огляду на спеціальні норми Закону України «Про дипломатичну службу»; розбудова як політично нейтрального та прозорого інституту, який користується довірою громадян.

Розділ 5 «Проходження та припинення дипломатичної служби України» містить п'ять підрозділів.

У підрозділі 5.1 *«Проходження дипломатичної служби: підходи до розуміння та види процедур»* виокремлено аспекти розуміння проходження дипломатичної служби: а) фактичний аспект – проходження дипломатичної служби як юридичний стан, що полягає у перебуванні особи у державно-службових відносинах. Такий юридичний стан: відзначається відносною стабільністю та тривалістю існування; пов'язується із реалізацією правового статусу посадової особи дипломатичної служби; здатний як самотійно, так і у сукупності з іншими юридичними фактами спричиняти правові наслідки (як внутрішнього, так і зовнішнього характеру); має підставою виникнення правоутворюючий фактичний склад – вступ на дипломатичну службу, а підставою закінчення – правоприпиняючий фактичний склад у вигляді припинення дипломатичної служби; б) процедурний аспект – як сукупність службових процедур, що реалізуються під час проходження дипломатичної служби.

Визначені ознаки процедур проходження дипломатичної служби: їх внутрішній характер – здійснюються в межах дипломатичної служби; відбуваються за участю посадової особи дипломатичної служби, яка перебуває у державно-службових відносинах; між учасниками таких процедур наявна підпорядкованість; пов'язуються із правовим статусом посадової особи дипломатичної служби, його реалізацією; врегульовані нормами адміністративного права. Підкреслено, що на відміну від процедур вступу на дипломатичну службу, які реалізуються у послідовному порядку, для процедур проходження служби така суворі послідовність не характерна. Окремі процедури можуть здійснюватися неодноразово, а інші – взагалі бути нереалізованими за час проходження дипломатичної служби.

Процедури проходження дипломатичної служби є багаточисельними та різноманітними. Вони поділяються на види: а) за їх зв'язком із просуванням по дипломатичній службі (процедури, шляхом реалізації яких може відбуватись просування по службі; процедури, здійснення яких не передбачає такого просування); б) за обов'язковістю проведення (обов'язкові – проходження дипломатичної служби без яких є неможливим; факультативні – реалізація яких під час проходження служби не є обов'язковою); в) за цільовим призначенням (організаційні процедури – спрямовані на реалізацію позитивних завдань, що пов'язані з організацією проходження дипломатичної служби; юрисдикційні процедури – спрямовані на вирішення дисциплінарних справ та інших справ конфліктного характеру, пов'язаних із проходженням дипломатичної служби).

Підрозділ 5.2 «Дипломатичні ранги як спеціальні звання дипломатичних службовців» присвячений визначенню особливостей та значення дипломатичних рангів, процедури їх присвоєння. Проведений аналіз дозволив констатувати неузгодженість положень законодавства у частині визначення суб'єктів, яким присвоюються дипломатичні ранги, а саме: а) норми-дефініції, яка містить поняття «дипломатичний ранг» та закріплює, що такі ранги присвоюються дипломатичним службовцям (ч. 1 ст. 24 Закону України «Про дипломатичну службу»); б) ч. 6 ст. 22, ч. 3 та 5 ст. 25 Закону України «Про дипломатичну службу», а також Указу Президента України «Про Перелік дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів» від 21.12.2018 р., які передбачають присвоєння дипломатичних рангів й деяким іншим особам, які не займають дипломатичних посад.

Зазначено, що дипломатичні ранги відображають місце дипломатичного службовця у службовій ієрархії (у поєднанні із дипломатичною посадою), свідчать про рівень його професійної компетентності у сфері дипломатичної діяльності, можуть позитивно впливати на мотивацію дипломатичних службовців, відзначаються на рівні їх оплати праці, використовуються серед заходів заохочення.

Процедура присвоєння дипломатичного рангу охоплює: внесення подання щодо присвоєння дипломатичного рангу; аналіз уповноваженим суб'єктом такого подання, встановлення наявності (відсутності) обставин, які унеможливають присвоєння дипломатичного рангу, а також інших обставин, які мають значення для прийняття рішення; оформлення індивідуального правового акту про присвоєння дипломатичного рангу; внесення записів про присвоєння дипломатичного рангу до особової справи та трудової книжки відповідного дипломатичного службовця.

Як недолік відзначено відсутність спеціального підзаконного нормативного акту, який би систематизував норми, що визначають процедуру присвоєння та позбавлення дипломатичних рангів, забезпечував її детальне регулювання. У зв'язку з цим запропоновано: по-перше, у Законі України «Про дипломатичну службу» передбачити право Президента України визначати процедуру присвоєння та позбавлення дипломатичних рангів; по-друге, доповнити відповідною процедурною частиною Указу Президента України «Про Перелік дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів» від 21.12.2018 р., змінивши його назву на таку – «Про Порядок присвоєння та позбавлення дипломатичних рангів, а також перелік дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів».

У підрозділі 5.3 «Оцінювання результатів службової діяльності посадових осіб дипломатичної служби України» проаналізовано особливості такого оцінювання, визначені проблеми його організації та правового регулювання. Підкреслено, що існуючий порядок проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців не повною мірою враховує специфічні особливості дипломатичної служби, що перешкоджає належному оцінюванню відповідно до його положень результатів службової діяльності посадових осіб дипломатичної служби. Як можливий шлях вдосконалення законодавства у цій частині названо внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців» від 23.08.2017 р. та врегулювання в ній у межах окремого розділу особливостей оцінювання результатів службової діяльності посадових осіб дипломатичної служби.

З метою забезпечення об'єктивного оцінювання результатів службової діяльності запропоновано запровадити додаткове оцінювання комісією тих посадових осіб дипломатичної служби, які отримали відмінну або негативну оцінку. Повноваження такої комісії можна покласти на Конкурсну комісію МЗС. Крім того, запровадження комісійного оцінювання доцільно доповнити переглядом наслідків оцінок, що виставляються. Оцінювання результатів службової діяльності має не лише забезпечувати «очищення» дипломатичної служби від непрофесійного персоналу (негативна оцінка – звільнення), а й сприяти зміцненню мотивації посадових осіб дипломатичної служби до ефективного виконання посадових обов'язків та професійного зростання. Підкреслено, що відмінна оцінка має: по-перше, бути підставою для преміювання посадових осіб дипломатичної служби; по-друге, створювати передумови для їх просування по дипломатичній службі – гарантувати відповідним посадовим особам переважне право на просування по службі.

У підрозділі 5.4 «Проблеми ротації посадових осіб дипломатичної служби України» досліджено сутність, ознаки, види та процедуру ротації посадових осіб дипломатичної служби України, внесені пропозиції стосовно її вдосконалення.

Ротація полягає у плановому заміщенні посадовими особами дипломатичної служби посад дипломатичної служби в органах дипломатичної служби. Визначені такі ознаки ротації посадових осіб дипломатичної служби: а) в її основу покладено особливий спосіб заміщення посад (охоплює як переведення, так і довготермінове відрядження); б) плановий характер – здійснюється відповідно до Плану ротації; в) відомчий характер – реалізується в органах дипломатичної служби; г) посадами,

які підлягають заміщенню у порядку ротації, є посади дипломатичної служби; г) імперативний характер – участь у ротації визначається обов'язковою умовою проходження дипломатичної служби, а відмова від такої участі у визначених законодавством випадках є підставою звільнення з дипломатичної служби; д) відзначається складністю процедури, що реалізується у порядку, визначеному МЗС.

З метою вдосконалення ротації посадових осіб дипломатичної служби запропоновано: закріпити в Законі України «Про дипломатичну службу» поділ посад дипломатичної служби на неротаційні (категорія «А») та ротаційні (категорії «Б» та «В»); включити до переліку ротаційних не лише посади в органах дипломатичної служби, а й в інших державних органах, на яких громадяни України проходять дипломатичну службу (Офісі Президента України, Апараті Верховної Ради України, Секретаріаті Кабінету Міністрів України та ін.).

Видами ротації посадових осіб дипломатичної служби є такі: 1) ротація ЗДУ – заміщення посад дипломатичної служби в ЗДУ посадовими особами, які займали посади в МЗС або представництвах МЗС на території України та направляються у довготермінове відрядження у порядку ротації; 2) ротація апарату МЗС та представництв МЗС на території України – охоплює: а) заміщення посад дипломатичної служби в апараті МЗС та представництвах МЗС на території України посадовими особами, які раніше займали посади в ЗДУ та відкликаються із довготермінових відряджень у порядку ротації; б) переведення посадових осіб у порядку просування по службі на посади в апараті МЗС та представництвах МЗС на території України, які вивільняються у порядку ротації. Підкреслено, що за умови реалізації пропозиції щодо включення до переліку ротаційних посад також посад в інших державних органах, на яких громадяни України проходять дипломатичну службу, наведений перелік видів ротації буде доповнений іншими видами (ротацією Офісу Президента України, ротацією Апарату Верховної Ради України та ін.).

Процедуру ротації посадових осіб дипломатичної служби охарактеризовано як складну, адже вона охоплює низку інших службових процедур (конкурсну процедуру, процедуру стажування та ін.). Процедура ротації включає: 1) підготовку та затвердження Плану ротації, центральне місце у ході яких займає внутрішній конкурс; 2) оформлення у довготермінове відрядження посадових осіб, які включені до Плану ротації ЗДУ, у тому числі їх зарахування у розпорядження МЗС (для професійної підготовки до відрядження), а також оформлення закінчення довготермінового відрядження посадових осіб, які включені до Плану ротації апарату МЗС та представництв МЗС на території України; 3) переведення на посади посадових осіб, які зараховані у розпорядження МЗС для професійної підготовки до відрядження, інших посадових осіб апарату МЗС та представництв МЗС на території України відповідно до Плану ротації; 4) виїзд посадових осіб у довготермінове відрядження та зайняття ними посад в ЗДУ, а також повернення із довготермінового відрядження в Україну інших посадових осіб та зайняття ними посад в апараті МЗС або представництвах МЗС на території України відповідно до Плану ротації (у визначених законодавством випадках – зарахування посадових осіб, які повернулись в Україну, у розпорядження МЗС або звільнення з дипломатичної служби).

У підрозділі 5.5 «Підстави припинення дипломатичної служби України» проаналізовано сутність та підходи до розуміння припинення дипломатичної служби (фактичний і процедурний), а також підстави припинення дипломатичної служби. Обґрунтовано нетотожність таких понять як «припинення дипломатичної служби» та «звільнення з посади дипломатичної служби». Підстави припинення дипломатичної служби поділяються на: а) загальні – властиві державній (у тому числі дипломатичній) службі; б) спеціальні – характерні для дипломатичної служби.

Окрему увагу приділено аналізу спеціальних підстав припинення дипломатичної служби. Визначено недоліки законодавчої редакції таких підстав та окреслено шляхи їх усунення. Як результат проведеного аналізу запропоновано у ч. 2 ст. 28 Закону України «Про дипломатичну службу» закріпити такий перелік спеціальних підстав припинення дипломатичної служби: 1) припинення контракту про проходження дипломатичної служби; 2) відмова посадової особи дипломатичної служби від пропозиції про участь у ротації без поважних причин або від третьої пропозиції про участь у ротації за наявності поважних причин, а також відмова посадової особи дипломатичної служби без поважних причин у встановлені строки виїхати до держави перебування у разі її направлення у довготермінове відрядження або повернутись в Україну у разі її відкликання із довготермінового відрядження; 3) відмова посадової особи дипломатичної служби, яка зарахована в розпорядження МЗС, від третьої пропозиції про переведення в системі органів дипломатичної служби; 4) відставка дипломатичного службовця; 5) одноразове грубе порушення посадових обов'язків посадовою особою дипломатичної служби, що завдало шкоди іміджу України за кордоном або розвитку відносин з відповідною державою чи міжнародною організацією. Підкреслено, що належне законодавче регулювання підстав припинення дипломатичної служби є необхідним для чіткого визначення правового статусу посадових осіб дипломатичної служби, недопущення суб'єктивного впливу на проходження ними служби.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження дозволило вирішити наукову проблему, що має важливе значення для теорії адміністративного права і практики застосування законодавства про дипломатичну службу та полягає у розробці сучасної комплексної характеристики організаційно-правових засад дипломатичної служби України з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду. Дослідження дозволило сформулювати низку висновків, пропозицій та рекомендацій, основними з яких є такі:

1. Звернення до проблем дипломатичної служби в межах адміністративно-правової науки на різних етапах її розвитку (зокрема, камералістики, поліцейського права, адміністративного права) зумовлювалось вирішенням питання стосовно включення до предмету цієї науки: по-перше, державного управління закордонними справами (зовнішнього управління); по-друге, державної служби. Камералістика (XVII-XVIII ст.), будучи значною мірою наукою про фінанси, економіку та

управління, не стала спеціальною галуззю розвитку знань про дипломатичну службу. У науці поліцейського права ХІХ-початку ХХ ст. сформувалися дві методологічні позиції, за яких проблеми дипломатичної служби практично залишились поза увагою вчених-поліцейстів – предмет цієї науки: по-перше, обмежується поліцейською діяльністю (внутрішнім управлінням); по-друге, не охоплює державну службу. Натомість, не ставши предметом спеціальної уваги у науці поліцейського права, проблеми дипломатичної служби аналізувались у працях з державного права ХІХ-початку ХХ ст. Адміністративно-правова наука радянського періоду у аспекті дослідження дипломатичної служби не була однорідною. На початку цього періоду набула поширення ідея ототожнення статусу державного службовця та робітника, сприйняття державної служби як складової трудового права. Проте із середини ХХ ст. поступово утвердилась позиція, що складовими предмета адміністративного права є: по-перше, державне управління закордонними справами; по-друге, державна служба. Це сприяло пожвавленню інтересу вчених-адміністративістів до проблем дипломатичної служби, її організаційно-правового забезпечення. Відмітною рисою зазначеного періоду була ідея доцільності політизації дипломатичної служби.

2. Період незалежної України характеризується значною активізацією адміністративно-правових досліджень вітчизняної дипломатичної служби. Цьому сприяли, з однієї сторони, активна розбудова дипломатичної служби незалежної України та прийняття вітчизняного законодавства у цій сфері, а з іншої – розвиток наукових положень відносно включення до предмету адміністративного права України державного управління закордонними справами та державної служби. Теоретичні та організаційно-правові проблеми дипломатичної служби були предметом як спеціальних адміністративно-правових досліджень, так і аналізувались у межах більш загальної проблематики, присвяченої державній службі. Однак адміністративно-правова наука, приділяючи значну увагу окремим аспектам дипломатичної служби, не має сучасної комплексної розробки проблем організації та правового забезпечення дипломатичної служби, котра б здійснювалась з урахуванням: по-перше, положень нових законів України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. та «Про дипломатичну службу» від 07.06.2018 р.; по-друге, вітчизняного та провідного зарубіжного досвіду у цій сфері.

Подальше реформування дипломатичної служби України та її організаційно-правових засад запропоновано здійснювати з використанням концепції «системи заслуг» («merit system»), яка впроваджена у дипломатичній службі США та інших іноземних держав. Обрання такої основи для вдосконалення сприятиме розбудові професійної, політично нейтральної та стабільної дипломатичної служби України, у якій забезпечуються права службовців та їх захист від протиправного впливу зі сторони адміністрації або інших суб'єктів.

3. Дипломатична служба є багатоаспектним явищем, що робить можливим виокремлення підходів до її розуміння, зокрема: 1) функціонального, тобто характеристика дипломатичної служби як діяльності; 2) організаційно-структурного – розгляд її як системи органів дипломатичної служби та посад, на яких громадяни проходять дипломатичну службу; 3) інституційного, що передбачає сприйняття дипломатичної служби як правового субінституту. При визначенні поняття

«дипломатична служба» у Законі України «Про дипломатичну службу» варто використовувати саме функціональний підхід, відзначати родову належність дипломатичної служби до державної служби та її видові відмінності (суб'єктну, посадову та цільову ознаки). Вбачається за доцільне змінити ч. 1 ст. 1 Закону України «Про дипломатичну службу» від 07.06.2018 р. і викласти її у такій редакції: «Дипломатична служба – це державна служба, що здійснюється посадовими особами дипломатичної служби на посадах в органах дипломатичної служби, а також в інших державних органах, їх апараті (секретаріаті), що визначені цим Законом, з метою забезпечення реалізації зовнішньої політики України».

4. Дипломатична служба є цивільною спеціалізованою державною службою. При цьому особливістю дипломатичної служби є можливість її часткової мілітаризації на певних напрямках діяльності. Така особливість пов'язується із можливістю переведення на дипломатичну службу і довготермінового відрядження для роботи в ЗДУ працівників інших державних органів, у тому числі тих, що представляють сектор безпеки і оборони України.

5. Види дипломатичної служби виокремлюються на підставі таких критеріїв як: 1) напрям діяльності (консульська, політико-дипломатична, військово-дипломатична, протокольна служба та ін.); 2) місце проходження служби: а) внутрішньодержавна дипломатична служба, у тому числі її централізований (в апараті МЗС та представництвах МЗС на території України) та децентралізований підвиди (в інших державних органах України); б) закордонна дипломатична служба (на посадах в ЗДУ на час довготермінового відрядження); в) міжнародна дипломатична служба (на посадах секретаріатів міжнародних організацій у разі направлення посадових осіб дипломатичної служби на роботу до таких організацій за квотою України).

6. Принципи дипломатичної служби є вихідними засади, котрі не лише зумовлюють сучасний стан її організації та функціонування, а й закладають передумови для вдосконалення. Принципи дипломатичної служби поділяються на: 1) загальні – принципи державної (у тому числі дипломатичної) служби, що передбачені Законом України «Про державну службу»; 2) спеціальні – властиві саме для дипломатичної служби та врегульовані в Законі України «Про дипломатичну службу». Подальший розвиток принципів дипломатичної служби пов'язується, насамперед, із: а) узгодженням законів України «Про державну службу» та «Про дипломатичну службу» в частині регулювання принципів; б) закріпленням нових принципів (загальних – релігійна нейтральність та забезпечення захисту права на державну службу; спеціальних – забезпечення національних інтересів України, лояльність до іноземних держав, ротація посадових осіб дипломатичної служби та єдність дипломатичної служби); в) сприйняттям та впровадженням такого загального принципу дипломатичної служби як політична неупередженість у його широкому сенсі – як такого, що включає вимоги не лише до посадових осіб дипломатичної служби, а й до інших суб'єктів (суб'єктів управління державною службою; осіб, які займають політичні посади, та ін.). При цьому вбачається за доцільне використовувати термін «політична нейтральність» (при позначенні як принципу, так і відповідних вимог).

7. Основним місцем проходження дипломатичної служби є органи дипломатичної служби, система яких охоплює МЗС, представництва МЗС на території України та ЗДУ. Водночас посадові особи дипломатичної служби можуть бути переведені для проходження дипломатичної служби на посади у інших державних органах та їх структурних підрозділах (Офісу Президента України, Апарату Верховної Ради України, Секретаріату Кабінету Міністрів України та ін.). В органах дипломатичної служби передбачаються посади: а) політичні (посади Міністра закордонних справ України, його першого заступника та заступників); б) патронатні (посади працівників патронатної служби Міністра закордонних справ України); в) адміністративні – посади дипломатичної служби (категорій «А», «Б», «В»); г) посади працівників, які виконують функції з обслуговування.

Дипломатичні посади категорії «А» запропоновано позначати поняттям «вищий корпус дипломатичної служби». З огляду на особливості дипломатичних посад категорії «А» можна виокремлювати типи вищого корпусу дипломатичної служби: а) адміністративний тип – посада Державного секретаря МЗС (наділена ознаками адміністративних посад); б) адміністративно-політичний тип – дипломатичні посади, призначення на які та звільнення з яких здійснює Президент України (відзначаються ознаками як адміністративних, так і політичних посад).

8. Нормативно-правове регулювання дипломатичної служби України здійснюється нормами не лише адміністративного, а й конституційного, міжнародного, трудового та деяких інших галузей права. Конституційні норми закладають фундамент для законодавчого регулювання відносин у сфері дипломатичної служби. Низка питань дипломатичної служби в силу сфери її функціонування та іншої специфіки регулюються нормами міжнародного (зокрема дипломатичного та консульського) права. Основу правового субінституту дипломатичної служби становлять саме адміністративно-правові норми. Вони врегульовують поняття та принципи дипломатичної служби, систему органів дипломатичної служби, їх завдання та функції, дипломатичні ранги, правовий статус посадових осіб дипломатичної служби (права, обов'язки, дисциплінарну відповідальність та ін.), вступ на дипломатичну службу, її проходження, припинення та ін. Значення норм трудового права полягає в тому, що вони поширюють дію на дипломатичну службу: по-перше, у частині відносин, що не врегульовані законодавством про дипломатичну та державну службу; по-друге, у разі безпосереднього до них відсилання нормами спеціального законодавства.

9. Правовий статус посадових осіб дипломатичної служби розглядається у широкому та вузькому сенсах. У вузькому розумінні ним є сукупність прав та обов'язків посадових осіб дипломатичної служби, які встановлені Конституцією України, міжнародними договорами, законами, підзаконними актами України та гарантовані державою (а щодо посадових осіб дипломатичної служби в ЗДУ у певній частині й іноземною державою їх перебування). У широкому розумінні правовий статус посадових осіб дипломатичної служби поряд із правами та обов'язками включає також: а) правообмеження та відповідальність, які регулюються Конституцією України, міжнародними договорами, законами, підзаконними актами України та гарантуються державою; б) привілеї та імунітети,

які передбачені міжнародними договорами та гарантовані іноземною державою перебування (щодо посадових осіб дипломатичної служби в ЗДУ).

10. Природа правообмежень як складової правового статусу посадових осіб дипломатичної служби пов'язується із негативними обов'язками, які лежать в їх основі. З-поміж видів правообмежень посадових осіб дипломатичної служби виокремлено: а) ті, які становлять зміст вимог щодо політичної нейтральності; б) ті, які становлять зміст вимог щодо релігійної нейтральності; в) спрямовані на запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням та ін. Враховуючи те, що подарунки є традиційним супутником дипломатичних відносин та елементом дипломатичного протоколу, варто розмежовувати: а) «отримання подарунку, пов'язане із корупцією» – діяння посадової особи дипломатичної служби, що є адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією (вчиняється у зв'язку зі здійсненням діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави; спрямовується на порушення встановлених законом антикорупційних правил); б) «протокольне отримання подарунку» – має такі характеристики: пов'язане із здійсненням посадовою особою дипломатичної служби діяльності із виконання функцій держави; дарування іноземною державою (її посадовими особами) подарунку, а слідом і його отримання відбувається згідно встановленої протокольної практики іноземної держави (не повинне розглядатись як правопорушення).

11. З метою вдосконалення дисциплінарної відповідальності посадових осіб дипломатичної служби вбачається за доцільне у Законі України «Про дипломатичну службу» закріпити такий перелік їх спеціальних дисциплінарних проступків: 1) відмова посадової особи дипломатичної служби від пропозиції про участь у ротації без поважних причин або від третьої поспіль пропозиції про участь у ротації за наявності поважних причин, а також відмова без поважних причин у встановлені строки виїхати до держави перебування у разі її направлення у довготермінове відрядження або повернутись в Україну у разі її відкликання із довготермінового відрядження; 2) одноразове грубе порушення посадовою особою дипломатичної служби посадових обов'язків, що завдало шкоди іміджу України за кордоном або розвитку відносин з відповідною державою чи міжнародною організацією; 3) вчинення членом сім'ї посадової особи дипломатичної служби, який перебуває разом із нею у державі перебування, дій, які завдали шкоди іміджу України за кордоном або розвитку відносин з відповідною державою чи міжнародною організацією.

12. Вступ на дипломатичну службу передуює набуттю громадянином України правового статусу посадової особи дипломатичної служби та проходження нею служби. Запропоновано виділяти такі аспекти вступу на дипломатичну службу: 1) фактичний аспект – як фактичний склад (сукупність позитивних та негативних юридичних фактів), котрий, по-перше, є правоутворюючим – стає підставою виникнення правовідносин щодо проходження дипломатичної служби; по-друге, побудований за принципом поєднання незалежного та послідовного накопичення юридичних фактів; 2) процедурний аспект – як сукупність процедур, що реалізуються у послідовному порядку на шляху набуття громадянином України

правового статусу посадової особи дипломатичної служби (конкурс на зайняття посад дипломатичної служби; проведення спеціальної перевірки і так званої «безпекової» перевірки у випадках, визначених законодавством; призначення на посаду дипломатичної служби; складення Присяги державного службовця).

До процедур вступу на дипломатичну службу запропоновано віднести так звану «безпекову» перевірку. Вона має спрямовуватись на встановлення відповідності претендента такій спеціальній вимозі як «відсутність обставин, що можуть перешкоджати виконанню посадових обов'язків під час роботи в системі органів дипломатичної служби» (п. 5 ч. 3 ст. 13 Закону України «Про дипломатичну службу»).

Основними характеристиками процедур вступу на дипломатичну службу є такі: а) їх обов'язковим учасником є громадянин України, який бажає вступити на дипломатичну службу; б) між таким громадянином України та іншими учасниками процедур відсутня підпорядкованість; в) реалізуються у послідовному порядку; г) спрямовуються на набуття громадянином правового статусу посадової особи дипломатичної служби; ґ) врегульовані адміністративно-правовими нормами.

13. Проходження дипломатичної служби пов'язується із реалізацією посадовими особами дипломатичної служби свого правового статусу. Осмисленню сутності та особливостей проходження дипломатичної служби сприяє виокремлення аспектів у його розумінні, зокрема:

а) фактичного аспекту – проходження дипломатичної служби як юридичний стан, що полягає у перебуванні особи у державно-службових відносинах (проходження дипломатичної служби як правовідносини). Такий юридичний стан: відзначається відносною стабільністю та тривалістю існування; пов'язується із реалізацією правового статусу посадової особи дипломатичної служби; здатний як самотійно, так і у сукупності з іншими юридичними фактами спричиняти правові наслідки (як внутрішнього, так і зовнішнього характеру); має підставою виникнення правоутворюючий фактичний склад – вступ на дипломатичну службу, а підставою закінчення – правоприпиняючий фактичний склад у вигляді припинення дипломатичної служби;

б) процедурного аспекту – як сукупність службових процедур, що реалізуються під час проходження дипломатичної служби. Процедури проходження дипломатичної служби мають такі ознаки: внутрішній характер – здійснюються в межах дипломатичної служби; відбуваються за участю посадової особи дипломатичної служби, яка перебуває у державно-службових відносинах; між учасниками процедур наявна підпорядкованість; пов'язуються із правовим статусом посадової особи дипломатичної служби, його реалізацією; врегульовані нормами адміністративного права. На відміну від процедур вступу на дипломатичну службу, які реалізуються у послідовному порядку, для процедур проходження дипломатичної служби така суворя послідовність не характерна. Окремі службові процедури можуть здійснюватися неодноразово, а інші – взагалі бути нереалізованими за час проходження дипломатичної служби.

14. Дипломатичні ранги відображають місце дипломатичного службовця у службовій ієрархії (у поєднанні із дипломатичною посадою), свідчать про рівень

його професійної компетентності у сфері дипломатичної діяльності, можуть позитивно впливати на мотивацію дипломатичних службовців, відзначаються на рівні їх оплати праці та використовуються серед заходів заохочення. З метою чіткого врегулювання процедури присвоєння та позбавлення дипломатичних рангів запропоновано: по-перше, у Законі України «Про дипломатичну службу» передбачити право Президента України визначати процедуру присвоєння та позбавлення дипломатичних рангів; по-друге, доповнити відповідною процедурною частиною Указу Президента України «Про Перелік дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів» від 21.12.2018 р., змінивши його назву на таку – «Про Порядок присвоєння та позбавлення дипломатичних рангів, а також перелік дипломатичних посад, приписаних до дипломатичних рангів».

15. З метою забезпечення об'єктивного оцінювання результатів службової діяльності варто запровадити додаткове оцінювання комісією тих посадових осіб дипломатичної служби, які отримали відмінну або негативну оцінку. Повноваження такої комісії можна покласти на Конкурсну комісію МЗС. Крім того, запровадження комісійного оцінювання доцільно доповнити переглядом юридичних наслідків оцінок, що виставляються. Звільнення визначено як обґрунтований наслідок отримання негативної оцінки. При цьому відмінна оцінка має: по-перше, бути підставою для преміювання посадових осіб дипломатичної служби; по-друге, створювати передумови для їх просування по дипломатичній службі – гарантувати відповідним посадовим особам переважне право на просування по службі.

16. Ротація полягає у плановому заміщенні посадовими особами дипломатичної служби посад дипломатичної служби в органах дипломатичної служби. Ознаками ротації посадових осіб дипломатичної служби є такі: а) в її основу покладено особливий спосіб заміщення посад (охоплює як переведення, так і довготермінове відрядження); б) плановий характер – здійснюється відповідно до Плану ротації; в) відомчий характер – реалізується в органах дипломатичної служби; г) посадами, які підлягають заміщенню у порядку ротації, є посади дипломатичної служби; г) імперативний характер – участь у ротації визначається обов'язковою умовою проходження дипломатичної служби, а відмова від такої участі у визначених законодавством випадках є підставою звільнення з дипломатичної служби; д) відзначається складністю процедури, що реалізується у порядку, визначеному МЗС.

З метою вдосконалення ротації посадових осіб дипломатичної служби запропоновано: а) поділити в Законі України «Про дипломатичну службу» посади на неротаційні (категорія «А») та ротаційні (категорії «Б» та «В»); б) включити до переліку ротаційних не лише посади в органах дипломатичної служби, а й в інших державних органах, на яких громадяни проходять дипломатичну службу (Офісі Президента України, Апараті Верховної Ради України, Секретаріаті Кабінету Міністрів України та ін.).

17. Ротацію посадових осіб дипломатичної служби у процедурному аспекті варто характеризувати як складну процедуру, що охоплює низку інших службових процедур. Виокремлено такі складові процедури ротації посадових осіб дипломатичної служби: 1) підготовка та затвердження Плану ротації, центральне

місце у ході яких займає внутрішній конкурс; 2) оформлення у довготермінове відрядження посадових осіб, які включені до Плану ротації ЗДУ, у тому числі їх зарахування у розпорядження МЗС (для професійної підготовки до відрядження), а також оформлення закінчення довготермінового відрядження посадових осіб, які включені до Плану ротації апарату МЗС та представництв МЗС на території України; 3) переведення на посади посадових осіб, які зараховані у розпорядження МЗС для професійної підготовки до відрядження, інших посадових осіб апарату МЗС та представництв МЗС на території України відповідно до Плану ротації; 4) виїзд посадових осіб у довготермінове відрядження та зайняття ними посад в ЗДУ, а також повернення із довготермінового відрядження в Україну інших посадових осіб та зайняття ними посад в апараті МЗС або представництвах МЗС на території України відповідно до Плану ротації (у визначених законодавством випадках – зарахування посадових осіб, які повернулись в Україну, у розпорядження МЗС або звільнення з дипломатичної служби).

18. Припинення дипломатичної служби передбачає втрату особою правового статусу посадової особи дипломатичної служби. Запропоновано виокремлювати такі аспекти припинення дипломатичної служби:

а) фактичний аспект – як правоприпиняючий фактичний склад, котрий стає підставою закінчення державно-службових відносин посадової особи дипломатичної служби, що виникли з дня вступу на дипломатичну службу та тривали протягом її проходження (припинення юридичного стану проходження дипломатичної служби). Основними елементами такого фактичного складу є: по-перше, юридичні факти (дії та події), які складають зміст підстав припинення дипломатичної служби та у низці випадків доповнюються іншими діями; по-друге, юридичний факт у формі видання уповноваженим суб'єктом призначення індивідуального правового акту звільнення особи з дипломатичної служби;

б) процедурний аспект – розуміння припинення дипломатичної служби як процедури розгляду уповноваженим суб'єктом призначення конкретно-індивідуальної справи щодо звільнення посадової особи дипломатичної служби та видання ним відповідного акту звільнення. Процедура припинення дипломатичної служби (на відміну від низки процедур вступу та проходження дипломатичної служби) є однією.

Вбачається за доцільне у ч. 2 ст. 28 Закону України «Про дипломатичну службу» закріпити такий перелік спеціальних підстав припинення дипломатичної служби: 1) припинення контракту про проходження дипломатичної служби; 2) відмова посадової особи дипломатичної служби від пропозиції про участь у ротації без поважних причин або від третьої поспіль пропозиції про участь у ротації за наявності поважних причин, а також відмова посадової особи дипломатичної служби без поважних причин у встановлені строки виїхати до держави перебування у разі її направлення у довготермінове відрядження або повернутись в Україну у разі її відкликання із довготермінового відрядження; 3) відмова посадової особи дипломатичної служби, яка зарахована в розпорядження МЗС, від третьої поспіль пропозиції про переведення в системі органів дипломатичної служби; 4) відставка дипломатичного службовця; 5) одноразове грубе порушення посадових обов'язків

посадовою особою дипломатичної служби, що завдало шкоди іміджу України за кордоном або розвитку відносин з відповідною державою чи міжнародною організацією.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

одноосібна монографія та розділи в колективних монографіях

1. Федчишин С. А. Дипломатична служба України: проблеми теорії, організації та правового забезпечення: монографія. Харків: Право, 2020. 528 с.
2. Федчишин С. А. Ротація працівників дипломатичної служби України: питання організаційно-правового забезпечення. Службове право: витоки, сучасність та перспективи розвитку: монографія. За заг. ред. Т. О. Коломєць та В. К. Колпакова. Запоріжжя: Гельветика, 2017. С. 240–264.
3. Fedchyshyn S., Matyukhina N. Legal Regulation of Political Impartiality of the Civil Service in Ukraine. The institutionalisation of public relations in the fight against corruption: the experience of countries of Eastern and Western legal traditions (universal theoretical framework for relevant anti-corruption law of Ukraine): collective monograph. Volume 2. Tallinn: Baltija Publishing, 2019. P. 25–45.

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

4. Федчишин С. А. Організаційно-правові засади забезпечення безпеки закордонних дипломатичних установ України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2012. Вип. 20, Ч. I, Т. 4. С. 269–272.
5. Федчишин С. А. Місце адміністративного договору в діяльності органів дипломатичної служби України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2012. № 1000. С. 151–156.
6. Федчишин С. А. Деякі особливості посади Надзвичайного і Повноважного Посла України у світлі реформування законодавства про державну службу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2013. Вип. 6, Т. 2. С. 65–69.
7. Федчишин С. А. Забезпечення безпеки закордонних дипломатичних установ: проблеми взаємодії держави та приватного сектору (досвід США). *Вісник Запорізького національного університету*. Серія «Юридичні науки». 2013. № 2 (I). С. 42–47.
8. Федчишин С. А. Розвиток наукових поглядів на теоретичні засади управління закордонними справами. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2013. № 1062. С. 98–101.
9. Федчишин С. А. Питання участі державних службовців у політичній діяльності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 2, Т. 2. С. 206–209.
10. Федчишин С. А. Порухення дипломатичного протоколу в контексті дисциплінарних проступків працівників дипломатичної служби України. *Науковий*

вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2016. Вип. 21. С. 46–49.

11. Федчишин С. А. Державне управління закордонними справами у наукових поглядах дореволюційних вчених у галузі адміністративного (поліцейського) права. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2 (89). С. 89–99.

12. Федчишин С. А. Ротація у дипломатичній службі України: сутність та ознаки. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. Вип. 4. С. 134–138.

13. Федчишин С. А. Заохочення, які застосовуються до посадових осіб дипломатичної служби: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 140–145.

14. Федчишин С. А. Оцінювання результатів службової діяльності посадових осіб дипломатичної служби України: пропозиції щодо вдосконалення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 2 (31). С. 131–137.

15. Федчишин С. А. Вимоги до осіб, які претендують на вступ на дипломатичну службу України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. Вип. 86. С. 235–245.

16. Федчишин С. А. Підстави припинення дипломатичної служби України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2020. Т. 31 (70), № 4. С. 183–189.

17. Федчишин С. А. Дипломатичні ранги як спеціальні звання дипломатичних службовців. *Публічне право*. 2020. № 2 (38). С. 55–66.

18. Федчишин С. А. Законодавче регулювання конкурсу в разі вступу на дипломатичну службу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 176–182.

19. Fedchyshyn S., Berchenko H. Constituent Power: The Theory and Practice of Its Implementation in Ukraine. *Russian Law Journal*. 2018. Vol. VI, Issue 4. P. 37–61.

20. Федчишин С. А. Вопросы организации дипломатической деятельности в политико-правовых сочинениях Древнего Китая. *Leges et Viata*. 2019. № 9/2 (333). С. 150–154.

21. Федчишин С. А. Питання організації дипломатичної діяльності у політико-правових творах Стародавньої Індії. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6. Vol. 2. P. 207–212.

22. Федчишин С. А. Політична неупередженість як принцип дипломатичної служби України: законодавче регулювання та підходи до розуміння. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2019. № 4. С. 168–172.

23. Федчишин С. А. Релігійна нейтральність як принцип державної служби в Україні. *Jurnalul Juridic National: teorie și practică*. 2020. № 1 (41). С. 66–71.

24. Федчишин С. А., Андреева А. П. Право державних службовців на членство у політичних партіях та його обмеження відповідно до практики Європейського суду з прав людини. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. Vol. 3. P. 169–174.

25. Федчишин С. А. До проблеми кадрового забезпечення дипломатичної служби України // Актуальні проблеми зовнішньої політики України: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 7 грудня 2012 р.). Чернівці: Видавництво ЧНУ імені Ю. Федьковича, 2012. С. 205–207.

26. Федчишин С. А. Місце дипломатичної служби в системі державної служби України // Публічне управління: виклики XXI століття: збірник тез XIII Міжнародного наукового конгресу (м. Харків, 21–22 березня 2013 р.). Харків: Магістр, 2013. С. 325–326.

27. Федчишин С. А. Сутність та особливості дипломатичної служби України // Модернізація системи державного управління: теорія та практика: матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Львів, 5 квітня 2013 р.). Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2013. Ч. 2. С. 248–253.

28. Федчишин С. А. До класифікації суб'єктів забезпечення безпеки закордонних дипломатичних установ України // Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина: матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та аспірантів (м. Івано-Франківськ, 26 квітня 2013 р.). Івано-Франківськ: Видавництво ПНУ імені В. Стефаника, 2013. С. 155–158.

29. Федчишин С. А. Деякі тенденції розвитку системи управління закордонними справами України // Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20–21 листопада 2013 р.). Харків: Право, 2013. С. 341–344.

30. Федчишин С. А. До питання про види посад в системі дипломатичної служби України // Модернізація системи державного управління: теорія та практика: матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Львів, 11 квітня 2014 р.). Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. Ч. 2. С. 134–139.

31. Федчишин С. А. Щодо особливостей правового статусу службовців, які проходять дипломатичну службу в закордонних дипломатичних установах України // Адміністративне право та процес України: пріоритетні напрямки розвитку в умовах демократизації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті Л. В. Ковалю (м. Запоріжжя, 27–28 лютого 2014 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2014. С. 71–75.

32. Федчишин С. А. Особливості конкурсного відбору службовців Закордонної служби США // Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 4 квітня 2014 р.). Львів: DPI, 2014. С. 111–115.

33. Федчишин С. А. Роль Громадської ради при Міністерстві закордонних справ України у запобіганні та протидії корупції в дипломатичній службі // Взаємодія державних органів і громадськості у запобіганні та протидії корупції: матеріали науково-практичного семінару (м. Харків, 24 квітня 2014 р.). Харків: НДІ ВПЗ імені В. В. Сташиса, 2014. С. 73–76.

34. Федчишин С. А. Патронатні посади дипломатичної служби України // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної науково-практичної

конференції, присвяченої 60-ти річчю академіка С. В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.). Одеса: Юридична література, 2014. Т. 1. С. 41–43.

35. Федчишин С. А. Дипломатичний радник центрального органу виконавчої влади України: питання організаційно-правового забезпечення // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 17–18 травня 2014 р.). Суми: Папірус, 2014. С. 240–243.

36. Федчишин С. А. Право державних службовців на членство в політичних партіях // Сучасна адміністративно-правова доктрина захисту прав людини: тези доповідей та наукових повідомлень учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 17–18 квітня 2015 р.). Харків: Право, 2015. С. 211–215.

37. Федчишин С. А. Безпека як необхідна умова ефективного функціонування закордонних дипломатичних установ України // Актуальні проблеми адміністративного права та адміністративного процесу в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 29 травня 2015 р.). Дніпропетровськ: ДДУВС, 2015. С. 63–66.

38. Федчишин С. А. До визначення особливостей посади Надзвичайного і Повноважного Посла України: адміністративно-правовий аспект // Стан та перспективи розвитку адміністративного права та процесу: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 09–10 жовтня 2015 р.). Одеса: ОДУВС, 2015. С. 153–155.

39. Федчишин С. А. До питання вдосконалення дисциплінарної відповідальності працівників дипломатичної служби у контексті нового Закону України «Про державну службу» // Актуальні питання реалізації нового Закону України «Про державну службу»: матеріали Всеукраїнського форуму вчених-адміністративістів (м. Запоріжжя, 21 квітня 2016 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2016. С. 223–225.

40. Федчишин С. А. Правові засади дисциплінарної відповідальності працівників дипломатичної служби України: питання вдосконалення // *O noua perspectiva a proceselor de integrare Europeana a Moldovei si Ucrainei: aspectul juridic: materialele conferintei internationale stiintifico-practice* (Chisinau, 25–26 martie 2016). Chisinau: S.n., 2016. С. 206–209.

41. Федчишин С. А. До питання про підстави дисциплінарної відповідальності працівників дипломатичної служби України // *Europska tradicia v medzinarodnom prave: uplatnovanie ludskych prav: zbornik prispievkov z medzinar. konfer.* (Bratislava, 6–7 maj 2016). Bratislava: Paneuropska vysoka skola, 2016. С. 122–125.

42. Федчишин С. А. Про підстави дисциплінарної відповідальності працівників дипломатичної служби України: погляд крізь призму недотримання дипломатичного протоколу // Адміністративне право сучасного етапу державотворення: стан та перспективи розвитку: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21 травня 2016 р.). Харків: Плеяда, 2016. С. 103–106.

43. Федчишин С. А. Управління закордонними справами як предмет аналізу дореволюційних вчених у галузі адміністративного (поліцейського) права // Історія вітчизняного та європейського адміністративного права і процесу: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 6 жовтня 2016 р.; м. Львів, 11 листопада 2016 р.). Харків: ФОП Панов А. М., 2017. С. 281–285.

44. Федчишин С. А. Деякі особливості дострокового присвоєння дипломатичного рангу як заохочення працівників дипломатичної служби України // Публічне адміністрування в умовах змін та перетворень: проблеми організації та правового забезпечення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 18–19 травня 2017 р.). Харків: Мадрид, 2017. С. 74–76.

45. Федчишин С. А. До питання про заохочення дипломатичних службовців (досвід США) // Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції до 20-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 170-річчя Одеської школи права (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). Одеса: Гельветика, 2017. Т. 2. С. 30–32.

46. Федчишин С. А. Політична неупередженість державних службовців: європейський досвід правового регулювання // Публічна служба і адміністративне судочинство: здобутки і виклики: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 05–06 липня 2018 р.). Київ: Дакор, 2018. С. 418–422.

47. Федчишин С. А. Організація посольської діяльності у політико-правових творах Стародавньої Індії // Державотворчі процеси в Україні та зарубіжних країнах: історичний аспект: матеріали круглого столу до 80-річчя незалежності Карпатської України (м. Харків, 27 березня 2019 р.). Харків: ФОП Бровін О. В., 2019. С. 44–47.

48. Федчишин С. А. Оцінювання результатів службової діяльності посадових осіб дипломатичної служби: окремі шляхи вдосконалення // Актуальні проблеми адміністративно-правової науки (до 95-річчя з дня народження Р. С. Павловського): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 26 вересня 2019 р.). Херсон: Гельветика, 2019. С. 164–167.

49. Федчишин С. А. Система органів дипломатичної служби: деякі новації законодавства України про дипломатичну службу // Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 19–20 травня 2020 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2020. С. 236–239.

опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

50. Федчишин С. А. Класифікація посад у системі дипломатичної служби України. *Правова держава*. 2015. № 20. С. 69–75.

51. Федчишин С. А. Забезпечення безпеки закордонних дипломатичних установ України: організаційно-правові засади. *Світ науки та освіти*. 2018. Вип. 1. С. 10–14.

52. Федчишин С. А. Функції дипломатичного протоколу. *Службове право України: словник термінів* / за заг. ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Запоріжжя: Гельветика, 2017. С. 302–303.

53. Федчишин С. А. Функції дипломатичної служби. *Службове право України: словник термінів* / за заг. ред. Т. О. Коломєєць, В. К. Колпакова. Запоріжжя: Гельветика, 2017. С. 303–304.

54. Федчишин С. А. Політична неупередженість державної служби. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.* Харків: Право, 2020. Т. 5. Адміністративне право / редкол.: Ю. П. Битяк та ін. С. 641–644.

55. Федчишин С. А. Ротація посадових осіб дипломатичної служби. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.* Харків: Право, 2020. Т. 5. Адміністративне право / редкол.: Ю. П. Битяк та ін. С. 834–837.

АНОТАЦІЯ

Федчишин С. А. Дипломатична служба України: організаційно-правові засади. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню організаційно-правових засад дипломатичної служби України. Прослідковано еволюцію наукових поглядів відносно дипломатичної служби як предмету адміністративно-правового дослідження. Проаналізовано сутність, ознаки та види дипломатичної служби України, її принципи, систему органів та особливості нормативно-правового регулювання. Досліджено правовий статус посадових осіб дипломатичної служби.

Визначено та охарактеризовано вимоги до претендентів на вступ на дипломатичну службу, а також процедури вступу на дипломатичну службу. Проаналізовано конкурс як основну процедуру вступу на дипломатичну службу України. Визначено підходи до розуміння та види процедур проходження дипломатичної служби. Розкрито значення дипломатичних рангів як спеціальних звань дипломатичних службовців. Проаналізовано особливості оцінювання результатів службової діяльності посадових осіб дипломатичної служби України. Предметом окремої уваги стали проблеми організації та правового забезпечення ротації посадових осіб дипломатичної служби України. Розглянуто підстави припинення дипломатичної служби України.

Ключові слова: дипломатична служба України, посадові особи дипломатичної служби України, проходження дипломатичної служби України, Міністерство закордонних справ України, закордонні дипломатичні установи України.

АННОТАЦИЯ

Федчишин С. А. Дипломатическая служба Украины: организационно-правовые основы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право;

информационное право. – Харьковський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2021.

Диссертация посвящена исследованию организационно-правовых основ дипломатической службы Украины. Прослежено эволюцию научных взглядов относительно дипломатической службы как предмета административно-правового исследования. Проанализированы сущность, признаки и виды дипломатической службы Украины, ее принципы, система органов и особенности нормативно-правового регулирования. Исследован правовой статус должностных лиц дипломатической службы.

Определены и охарактеризованы требования к претендентам на поступление на дипломатическую службу, а также процедуры поступления на дипломатическую службу Украины. Проанализировано конкурс как основную процедуру поступления на дипломатическую службу Украины. Определены подходы к пониманию и виды процедур прохождения дипломатической службы. Раскрыто значение дипломатических рангов как специальных званий дипломатических служащих. Проанализированы особенности оценки результатов служебной деятельности должностных лиц дипломатической службы Украины. Предметом отдельного внимания стали проблемы организации и правового регулирования ротации должностных лиц дипломатической службы Украины. Рассмотрены основания прекращения дипломатической службы Украины.

Ключевые слова: дипломатическая служба Украины, должностные лица дипломатической службы Украины, прохождение дипломатической службы Украины, Министерство иностранных дел Украины, зарубежные дипломатические учреждения Украины.

ABSTRACT

Fedchyshyn S. A. Diplomatic service of Ukraine: organizational and legal fundamentals. – Manuscript.

The thesis for a Doctor's of Law decree by specialty 12.00.07 – Administrative Law and Process; Finance Law; Information Law. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2021.

The thesis is devoted to the research of organizational and legal fundamentals of the diplomatic service of Ukraine. The evolution of scientific views on the diplomatic service as a subject of administrative law research is defined. The essence, features and types of the diplomatic service of Ukraine, its principles, system of bodies and specifics of legal regulation are analyzed. The approaches to understanding the diplomatic service are offered: a) functional (diplomatic service as an activity); b) organizational and structural (diplomatic service as a system of bodies of the diplomatic service and positions in which persons serve in the diplomatic service); c) institutional (diplomatic service as a law sub-institute). The principles of diplomatic service are considered: 1) general – the principles of state (including diplomatic) service provided by the Law of Ukraine «On State Service»; 2) special – specific to the diplomatic service and regulated by the Law of Ukraine «On Diplomatic Service». It is concluded that the legal regulation of the

diplomatic service of Ukraine is carried out not only by administrative law, but also by constitutional, international, labor and some other branches of law.

The legal status of officials of the diplomatic service is researched. The characteristics of the rights and obligations of officials of the diplomatic service, the types and features of legal restrictions on officials of the diplomatic service (in particular, on political neutrality, religious neutrality, prevention of corruption and corruption-related offense) are developed. It is concluded that in the context of restriction for the officials of the diplomatic service to receive gifts a distinction should be made between «receiving a gift related to corruption» and «protocol receiving a gift». Requirements for political impartiality (for political loyalty, for demonstration of political attitude, for party affiliation, for combination the position with a deputy mandate, for use of official position, for participation in elections) are recognized as a type of legal restrictions for officials of the diplomatic service. The list of special disciplinary offenses of officials of the diplomatic service is defined and the elements of its composition are characterized.

The requirements for applicants for admission to the diplomatic service, as well as the procedures for admission to the diplomatic service are identified and characterized. The competition as the main procedure for admission to the diplomatic service of Ukraine is considered. It is offered to include the so-called «security» check in the procedures for admission to the diplomatic service. It should be aimed at defining compliance of the applicant with such a special requirement as «absence of circumstances that may impede the performance of official duties during the work in the system of diplomatic service bodies» (Article 13 of the Law of Ukraine «On Diplomatic Service»).

Approaches to understanding and types of procedures for diplomatic service performance are identified. The significance of diplomatic ranks as special ranks of diplomatic officials is revealed. Peculiarities of evaluating the results of official activity of officials of the diplomatic service of Ukraine are analyzed. In order to ensure an objective evaluation of the results of official activities, it is necessary to introduce an additional evaluation by the commission of those officials of the diplomatic service who have received an excellent or negative grade.

The subject of separate analysis was the problems of organization and legal regulation of the rotation of officials of the diplomatic service of Ukraine. Features of rotation of officials of the diplomatic service are defined: a) it is based on a special way of replacing positions (covers both transfer and long-term trip); b) it is carried out in accordance with the rotation plan; c) rotation is implemented in the diplomatic service bodies; d) positions that are subject to replacement by rotation are positions of the diplomatic service; e) imperative character – participation in the rotation is the obligatory condition of the diplomatic service performance, and refusal of such participation in the cases determined by the legislation is the basis of dismissal from the diplomatic service; f) complex procedure of rotation, which is conducted in the manner prescribed by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. The grounds for termination of the diplomatic service of Ukraine are considered.

Key words: diplomatic service of Ukraine, officials of the diplomatic service of Ukraine, performance of the diplomatic service of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, foreign diplomatic missions of Ukraine.